

Қатагон йилларида юрт озодлиги, ватан равнақи учун қаттол тузумнинг қундасига бош қўйган аждодларимиз ҳақида кўп бонг урамиз. Аммо уларнинг қўчилиги тўғрисида етарлича маълумотга эга эмасмиз. Зотан, собиқ тузум бунга йўл бермасди. Ниҳоят, ҳадидлар қолдирган бой илмий, адабий меросни, шунингдек, қатагон қурбонлари ҳаётини ўрганиш имкони туғилди. Биз каби олимлар архив ҳужжатлари билан танишиб, илмий изланишлар олиб бориши учун етарли чора-тадбирлар қўрилди. Ана шундан кейин ўзга юртлардаги махфий архивларда сақланаётган "қатлнома"лар ҳам тилга кирди.

(Давоми 7-саҳифада.)

ТААССУРОТ

ЎТМИШГА ОЧИЛГАН ВАҚТ ҚОПҚАСИ

МАЪЛУМОТ ЎРНИДА: машъум қатагон йиллари Ўзбекистон прокуратура тизимида ўртача тўқсон-та иш ўрни (штат) бўлган. Табиийки, бу ходимлар орасида собиқ империя марказидан бирон ишни эп-полмай "урилиб-сурилиб" (балки жиноятини бекитиш учун қочиб) келган қаланга-қасанги "мутахассислар" ҳам бор эди. Улар тизим-даги ўзбекларга доимо ола қарашган. 1937-38 йиллардаги "қиргинбарот"га ҳам, асосан, маҳаллий миллат вакиллари дучор қилинган. Архив ҳужжатларидан маълум бўлишича, ўша йиллари Ўзбекистон прокуратура тизимида ишлаган ходимлардан икки юз ўн киши қатагон қурбони бўлган экан.

Қуни кеча "Jadid" газетаси ходимлари Ўзбекистон Республикаси Бош Прокуратураси қошида 2022 йилдан буён фаолият кўрсатётган Қатагон қурбони бўлган прокуратура ходимлари хотирасини абадийлаштириш мақсадида ташкил этилган музейда бўлди. Энг замонавий андозаларда қайта таъмирланиб, иш бошлаган музей заллари томошасини бошлаганимизда, дастлаб, бу ерда музейчилик соҳасининг энг илғор технологияси жорий бўлганидан қувондик. Бироқ бу қувонч узоққа чўзилмади...

Буюк аждодларимиз Амир Темура ва кейин-

ги хонлик замонларидаги қонун назорати тарихидан ҳикоя қилувчи бўлимларни айланиб, юртимизда қонун ва қонунчилик доимо устувор бўлганидан қониқиш туйдиқ. Қонун пос-бонлари доимо эл-юрт манфаати учун хизмат қилганини кўрсатадиган қадимий жиҳозлар, кўргазмалар воситалар, хат-ҳужжатлар, ўша давр манзарасини акс эттирадиган расмлар томошабинни нафақат бефарқ қолдирмайди, балки қонун амалиёти борасида яққол тасав-вур беради.

(Давоми 2-саҳифада.)

ЭССЕ

МУАЛЛИФДАН:

12 декабрь – Чингиз Айтматов туғилган кун...

Бу кунда нафақат битта ёзувчи таваллуд топди, балки қирғиз тарихида янги давр туғилди. Қирғиз маънавияти, эркин тафаккур чўққилари бевосита шу ном билан чамбарчас боғлиқ... Шу куни у дунёмизга ўз даврига, замонга, чексизликка, инсоний туйғуларга сиғмайдиган алоҳида тафаккур шакллари, маънавий қувват байроқдори сифатида кириб келди.

Унинг Сўзи авлоддан-авлодга ўтиб келаётган буюк виждон ва ҳақиқат қарвониға ўхшайди. Унинг Сўзи, Тафаккурининг йўли абадийдир...

ЧИНГИЗ АЙТМАТОВ

АЙТМАТОВ: БИРИНЧИ ВА СЎНГИСИ

Айтматов ҳақида ёзишни бошлашимдан олдин у билан боғлиқ иккита воқеа ёдимга тушди. Булар менинг у билан бўлган биринчи ва сўнги... учрашувларим... Бу учрашувларнинг ҳар иккиси ҳам кўнглимдан чуқур жой олган ва гўёки ўчмас олов каби қалбимни мудом ёндади. Назаримда, бу икки учрашув ўртасида абадий боғлиқлик мавжудга ўхшайди. Сўзимни шу учрашувлар тафсилоти билан бошласам...

1975 йил. Саратов. Мен мактабни тамомлаб, институтга ўқишга кириш ҳаракатида эдим. Қўлимга мактабнинг етуклик аттестати тегиши биланоқ Сергей Герасимов номидаги Бутунроссия давлат кинематография институти (ВГИК)га ўқишга кириш учун Москвага олтамдир.

Мактабда ўқиб юрган давримда "Советский экран" журналида кинорежиссёр бўлиш учун Сергей Герасимов ижодий устaxonасида тахсил олган Замир Эралиев ҳақидаги мақолани ўқиганман. Бизнинг танишувимиз шу орқали бошланган эди, сўнгра у менга хат орқали режиссёр бўлишни истаганлар бажариши зарур бўлган барча шартлар ва талабларни жўнатиб турарди.

Сергей Эйзенштейннинг олти жилдлик асаридан бошлаб, кино усталари – Довженко, Герасимов, Қулижонов, Пырьев ва бошқаларнинг кино санъати ҳақидаги барча асарларини ўқиб чикдим. Аммо ҳатто фильмлар

томоша қиладиган кино клуби ҳам бўлмаган овлоқ бир қишлоқда туғилиб ўсган мендай гўр йигитчага бундай мутолаалар нима ҳам бериши мумкин эди? Ўқиганларим миямда механик равишда муҳрланди, холос. Ўқиганларимдан нималарнидир тушунган бўлсам-да, бироқ англаб етмаганларим бисёр эди.

"Мен, албатта, ўқишга киришим керак!" – деган фикр ором бермай қўйди. Шундай ҳаёллар билан туну кун кўз ўнгимда намоён бўладиган Москвадаги машҳур ВГИК қаршисида ўзимни кўрдим.

Гўёки фақат мени кутиб тургандек институт эшиклари ланг очик, йўлақлар бўм-бўш, икки-уч кишигина у ёқдан-бу ёққа ўтиб-қайтиб турарди. Қоровулнинг, "Э, имтиҳонлар қачонлар тугаган... Ортингизга қайтиб кетаяверинг, энди келгуси йил келасиз..." деган гапи устимдан бир челақ муздай сув қўйиб юборгандек бўлди.

Кейин билсам, имтиҳонлар "қачонлар" эмас, икки кунгина олдин тугаган экан. Ўшанда ижодий йўналишдаги олий ўқув юртлари кириш имтиҳонлари бошқа таълим муассасаларидан бироз эртароқ бошланишидан хабарсиз эдим. Шу тариқа орзу дарахтимнинг япроқлари тўкила-тўкила Фрунзегга қайтдим...

Энди мен сал олдинроқ менсимаганим – Фрунзе шаҳридаги дуч келган бир институтга киришга қарор қилдим. Тавakkал қилиб Қирғизистон Миллий университетининг тарих факультетиға ҳужжат топширдим.

(Давоми 4-5-саҳифаларда.)

ОГАҲИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 215 ЙИЛЛИГИ

Матназар АБДУЛҲАКИМ:

ОГОҲЛАР ОГОҲИ

Адабиёт катта маънода олиб қараганда ўз ишини билиб қиладди. Унга қўрсатма эмас, унга мадад керак. Огаҳий, ким топгай эрди сози назмингдин наво, Баҳра гар йўқдир Навоийнинг навосидин санго.

Баъзида ўзини адабиётга дохил санайдиган давраларда ҳам бемаъни баҳс-мунозаралар бўлиб туради. Шулардан биттаси ҳазрат Огаҳийнинг буюк меросидан бир қатрагина то-тинганларнинг уни Навоийга қиёс эта бошлашдан келиб чиқади. Огаҳийнинг меросини тадқиқотчиларимиз камида қирқ томлик дейишарди.

Бу жуда улкан мерос. Шунинг қошида ҳаяжон босанлар Навоий буюкми, Огаҳий буюкми, дейишгача боришарди. Ҳолбуки, Огаҳий ҳазратлари ўз тахаллусини ҳам Навоий бобомиз ижодий меросидан келиб чиқиб танлаган. Алишер Навоийнинг "Хамса"сида мана бундай мисралар мавжуд:

Эурсан шоҳ, агар огоҳсен сен, Агар огоҳсен сен, шоҳсен сен.

Отам раҳматлик айтгучи эдилар: "Хамма нарсанинг жаҳидан фаҳми афзал", деб. Ёмон ишларни асло қилмаслик керак, бироқ ана шу гуноҳ ишларнинг йўриғини билсанг, уларга қарши курашмоғинг осон кечади. Шоҳ бўлиш учун эса тахтда ўтириш, тож кийишнинг ўзи кифоя қилмайди. Тож-тахт эгаси бўлиб, ўз гофил-ликлари оқибатида ўзига қўғирчоқ бўлиши

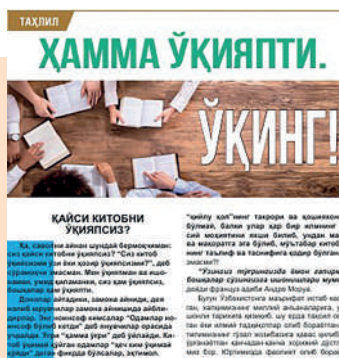
керак бўлганларнинг қўлида қўғирчоқ бўлганлар қадимда кўп бўлган. Фақат, салтанат соҳибларини огоҳ бўлишлари керак, деб ўйласак, албатта, қалтабинлик бўлур эди. Ҳақиқий ОГОҲ Аллоҳнинг ўзидир. Биз ўз фазилатларимиз билан, тўғрироғи, ўзимизда фазлни тарбиялаш билан Аллоҳга тақлид қиладиган бандаларимиз, холос.

Навоийнинг ҳам, Огаҳийнинг ҳам руҳини чиқиратадиган гап масаласида... Нима ҳам дердик... бир вақтлари "Эркин Воҳидов зўрми, Абдулла Ориповми?" деган бачкана саволга Омон Матжон "Гур-ланди момоларимиз "Тарози-тарози ўйнаманглар, юрт бузилади", дегувчи эдилар. Мен ҳам шу жавобни тақрорлайман", деб айтган эдилар.

(Давоми 6-саҳифада.)

АКС САДО

ТАҲРИРИЯТДАН: газета-мизнинг 2024 йил 6 декабрь сониди чоп этилган Иқром Бўрибоевнинг "Хамма ўқияпти. Ўқинг!" сарлавҳали мақоласи юртдошларимиз орасида кенг муҳокамаларга сабаб бўлди. Таҳририятга келаётган кўплаб кўнғироқлар ва мақолаларда ҳам унда кўтарилган долзарб масалаларга муносабат билдирилмоқда. Қуйида уларнинг айримларини эътиборингизга ҳавола қилмоқдамиз. Газета бу борадаги барча фикрларга очик ва сизни ҳам баҳс-мунозараларга қорлаймиз.

ЎЗИМИЗНИ... ЎЗИМИЗДАН ҚУТҚАРАЙЛИК!

Бу мақолани ёзишимга таниқли ижодкор Иқром Бўрибоевнинг "Jadid" газетасида чоп этилган "Хамма ўқияпти. Ўқинг!" деб номланган таҳлилий мақоласи сабаб бўлди.

Очиги, онгу шуғуришимизни ижтимоий тармоқ ўзига тобе этиб олган ҳозирги кунда КИТОБ ҳақида гапириш кулгили туюладигандай. Чунки ҳаммамнинг қўлида телефон. Фақатгина биз эмас, барча ўлжаларда турфа одамларнинг ахволи шу – телефонга термулиб қолган: кўчада, хиёбонда, ошхонада, тўйда, таъзияда, автобусда, метрода, кемада, учоқда... Ҳамма жойда хўроз бир хил қичқирапти.

Олдинлари китобга термилган, китоб ўқиган, ҳаётини нурлан-тирган одамлар бугун умрини телефонга "едиряпти". Интернет яхши, албатта, узоғимизни ақин, фурсатимизни чақин қилди, лекин назаримда, одамзот тайёр эмас экан бунга... Ўзимизни ўзимиздан узоқлаштирди. Ҳиссиётлар музлаб бормоқдаки, бунга бандилик оқибатида, яхши-ёмон қоришқ абгор дунёнинг ахволи тасаввуримиздан эзгуликка эш тушунчаларни сиқиб чиқармоқда.

Тан олайлик, деярли ҳаммамизнинг уйимизда шу ахвол, болаларимиз, невараларимиз ўзимизга қўшилиб телефонни "ёб-ютиш-моқда".

(Давоми 2-саҳифада.)

ЎЗБЕК ТИЛИМ – ЎЗ ТИЛИМ

АЗИМ ЮРТНИНГ АЗИЗ ТУПРОҒИ

– Ўзбекистонда истиқомат қи-лаётган ҳар қандай миллат вакили, албатта, ўзбек тилини билиши ҳамда шу элнинг анъаналарини ҳурмат қилиб, эъзозлаши шарт, деб ўйлайман.

Шахсан ўзим бу тилни мукамал биламан. Ўзбекистон Президенти томонидан чиқарилаётган фармон ва қарорларни мунтазам ўқиб бора-ман. Шу тариқа юртимизда кечаётган илҳотлар, янгиликлар ва ўзгариш-лардан ўз вақтида хабардор бўла-ман. Бу – ишимда ҳам асқотади.

Шу ерда воёга етиб, яшаб, ўзбек тилини билмасам, унинг тарихини англамасам, қизиқмасам, қандай қилиб етук, илмли инсон санайман ўзимни?

Мен 1990 йили Тошкент шаҳрида туғилганман. Болалигимнинг шўх-шодон йиллари ўзбекларнинг тафтли, меҳрли, самимиятга тўла давраларида эртақлардагидай сеҳрли ўтган десам, ҳеч ҳам муболага бўлмайди. Эртадан-кечгача ўзбек ўртоқ-ларим билан кўча чангитиб қопток тепардик, ёз чилласида ариқларда чўмилирдик, қишда қорбобо ясаб, қорбўрон ўйнардик... Бири акам, бири укамдай қадрдон бўлган. Ҳозир ҳам шундай. Тўй-маъракаларимиз бир.

2015 йилда Санкт-Петербургда давлат иқтисодиёт университетининг иқтисод йўналишини тамомладим. Шу билан бирга, онлайн медиа мактабда журналистика асосларини ўргандим. 2019 йилдан буён эса, "Курсив" биз-нес нашрида фаолият юритиб кела-ман. Мазкур нашрда медиа хабар-ларини рус, инглиз ва ўзбек тилида эълон қиламиз.

Вадим ЕРЗИКОВ,
"Курсив" бизнес нашри бош муҳаррири ўринбосари:

Ишонасизми-йўқми, хабарлари-мизнинг энг кўпини ўзбек қулатувчи-лари ўқишдаи ва бундан жуда мам-нунмиз.

Биласизми, ўзбек халқининг ма-данияти, урф-одатлари юрагимга шу қадар яқинки, буни сўз билан таъриф-лай олмайман. Эрта тонгда турсам, олам тинч, қиш ойл бўлса-да қуёш чарақлаб турибди. Ишимизда унум, уйқумизда ором бор. Ҳеч нарсасга зор эмасмиз. Ўзбекча қилиб айтсам, қора қозонимиз қайнаб турибди. Мухими, еган-ичганимизда ҳаловат бор. Бун-дан ортиқ яна нима керак бизга?

Бундай юртининг, муқаддас замин-нинг қадрига етмай, тупроғини ўпмай, миллат тили бўлмиш ўзбек тилини ардоқламай бўладими!

Шу асим юртининг азийт тупроғида яшаётганим – менинг энг катта бой-лигим, бахтим ва саодатим!

Зарингор ИБРОҲИМОВА
ёзиб олди.

ЎТМИШГА ОЧИЛГАН ВАҚТ ҚОПҚАСИ

Бошланиши 1-саҳифада.

Музей залларида Туркистон Мухторияти, Туркистон автоном совет социалистик республикаси, Бухоро, Хоразм халқ совет республикалари, Ўзбекистон ССР ва унинг таркибидagi Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда вилоятлар кесимида қатағонга учраган прокурорлар ва уларнинг ватан рақиблари қўшган ҳиссаси намойиш этилиб, ҳар бир қисм ўша даврга тегишли ашёлар, қимматбаҳо экспонатлар билан бойитилган.

Президентимизнинг 2023 йил 31 август кунини "Шахидлар хотираси" хайъолида билдирган концептуал фикрлари ва топшириқлари ижроси бўйича олиб борилган илмий тадқиқотлар натижасида музей биносининг биринчи қавати ва ертўласида бир минг уч юз метр квадрат майдонда қатағон қурбони бўлган соҳа ходимлари хотирасини абадийлаштиришга бағишланган икки мингдан ортиқ тарихий экспонат томошабинлар ҳукмига илк бор ҳавола қилинмоқда.

Қатағон йиллари, дейилганда, кўпчилик, негадир, фақат ўттинчи йилларни эслайди. Холбуки, совет тизимининг қатағон машинаси ҳеч қачон тиним билмай ишлаган. Хусусан, 40–50, 60–70, 80-йилларда ҳам янгидан-янги қатағон тўлқинлари бостириб келиб, ўзбек қонун посбонлари тақдирини яқсон қилиб ўтган эди.

Ўзбекистон ривож учун катта ҳисса қўшган прокурорлар Абдурахим Юсуфзода, Бобоохун Салимов, Султонқори Жуманиёзов, Мирзо Қўқонбой Абдухолиқов, Саъдулла Пўлатхўжаевларнинг тақдирини ҳақида ҳикоя қилувчи стендлар, улар тўқнаш келган фожеалар билан боғлиқ видео ва саҳнали экспозициялар мустамлака даврининг машъум қиёфасини киши кўз ўнгига дағдалантиради.

— Бугунги куннинг музейи, албатта, рақамли бўлиши керак, — дейди Бош прокуратуранинг Кадрлар бошқармаси бошлиғи ўринбосари Ойбек Султонов. — Биз ҳам янги рақамли технологиялар, энг сўнгги техникалар, хусусан, сунъий интеллект имкониятларидан кенг фойдаланиб, "Адолат ҳамиша голи" номли прокуратура соҳаси тарихига бағишланган мэлпинг — шоу тайёрладик. Шунингдек, Россия, Қозоғистон, Туркия каби давлатлар тажрибасини ўрганиб, сургундагиларнинг меҳнат лагерлари ва қаҳрамонлар мулкларини ясаб, тақдим этиди. Яна бир жиҳатга эътибор қаратиб керак. Баъзиларда прокуратуранинг ўзи жазолловчи орган эмасмиди, деган савол туғилади. Айтиш лозимки, архив маълумотларида миллатимизга нисбатан қатағон бизга миллатдош бўлмаган ходимлар томонидан ташкил этилган ҳужжатлар билан ўз исботини топган. Ўзбек прокурорлар эса бирикми, узоғи уч-тўрт йил ишлаб, қатағонга учраб кетган. Биз ҳар бир

экспонатга прокуратура архиви ҳужжатларини бириктирганмиз.

Музейнинг ўттинчи йиллар қатағонига тегишли бўлимларига ўтганимизда кўпчиликнинг эти жунжиқиб, баданини совуқ тер босди. Музейнинг бу бўлмаларида ўша машъум қатағон кунларининг совуқ нафасини сезгандай бўлди. Айниқса, 1912 йилда қурилиб, 1916 йилги Жиззах қўзғолони иштирокчилари судгача ҳибсда сақланган, халқ орасида Қизил армиячилар турмаси номи билан машъур бўлган қамоқхонадан келтирилган тарихий эшик ўтмишга очилган вақт қопқасидай таассурот қолдиради. Маҳкумларни отув жараёни мулк ва рекузитлар ёрдамида акс этган бўлиб, аудио воситалар билан бойитилган.

Қолаверса, сургун қилинган ҳуқуқшуносларнинг аянчли тақдирини кўрсатилган КарЛАГдаги меҳнат лагери, Мирзо Қўқонбой Абдухолиқовнинг Жиззах қўзғолони иштирокчилари устидан бўлган судда кўрсатган жасорати, ўзбек замонавий ҳуқуқшунослигининг асосчиларида бири Муҳаммаджон Мўминов ва унинг рафиқаси Дилоро Юсуповаларнинг тергов жараёнидаги учрашуви, Ўзбекистон Бош прокуратурасининг масъул раҳбарларидан бири, кейинчалик, Олий Суд раиси бўлган Саъдулла Пўлатхўжаевнинг суди ҳам замонавий аудио-видео воситалар билан жонлантирилган.

Замонавий музейчилик воситаларидан кенг ва самарали фойдаланилгани кишини ўша давр муҳитига олиб кириди ва қатағонга учраган прокуратура ходимларининг аччиқ қисматини, мардонавор курашини, улар бошдан кечирган оғир кунларни чуқурроқ ҳис этишга имкон беради. Бу имконни музейнинг нодир экспонатларидан бири бўлган "қора қарға" номи билан машъур тарихий автомобиль янада яққолроқ намойиш этади.

"Ойна" инсталляцияси эса қатағон йилларидаги жамият қиёфасини акс эттирган. Умуман олганда, бу ердаги ҳар бир детал тарихнинг аччиқ кунларидан ҳикоя қилади. Оёғингиз остидаги зах қамоқхона муҳитини ифода этадиган бетон пол, бошингиз устидаги темир панжара, унинг тепасида ноҳақ қамалган маҳбуслар руҳини янчиб ўтаётган ҳарбий этиклар...

Музейдан оғир таассурот билан билан ташқари чиқдик. Мустақиллик неъматини ўз-ўзидан келмагани, бу йўлда не-не кўнгил кўзи очик, фикри теран ватандошларимиз ширин жонини қурбон қилганини яна бир бор юракдан ўтказдик. Ватан тарихига дахлдорлик тўғриси қалбимизни қоплаб, бирдан англадикки, юракни бугуннинг ўттинчи ташвишларидан тарихий оғриқ тозалар экан.

**Муслмон НАМОЗ,
Шавкат ДЎСТМУХАММАД**
Абдуманнон МУҲАММАД
олган суратлар.

ЎЗИМИЗНИ... ЎЗИМИЗДАН ҚУТҚАРАЙЛИК!

Бошланиши 1-саҳифада.

Яқинда ижтимоий тармоқларда Европанинг қайсидир бир шахрида тирбанд автобусда китоб ўқиётган болакайнинг сурати берилди. Қалб кўзи очик одамлар учун, бутун дунёда Яхшилик, Эзгулик, Одамлилик ва Ҳайрат тимсолида намоён бўлди у. Ҳа, биз шу аҳволга келдик: китоб ўқиётган болакайни кўрсак, ҳайратланамиз... Аслида, бу фожея эмасми?

Баъзида менга, "Ўзингиз ҳам ҳикояларингизни интернетга жойлашсиз-ку, қўлтеелефон бўлмаса, сизнинг ёзганларингизни ўқимасдик-ку", дея изза қилмоқчи бўладилар.

Мен ёзганларимни китоб ҳолида ҳам чиқаришим мумкин, фақат телефонга терилган омма дунёда адабиёт, яхшилик ва эзгулик деган нарсалар ҳам борлигини билиб турсин, ҳеч бўлмаса, кимдир ўқийди-ку, деган фикрда интернетга нарса жойлайман. Амин-манки, бугун ижтимоий тармоқларга қалб ҳарорати сезилиб турган адабий асарлар, шеър ва мақолалар, таржималар жойлаётган зиёлиларимизда ҳам шундай фикр бор.

Китобсизлик касалига йўлиққан жамиятда одамлар руҳий моҳиятини йўқотиб қўямасин, деган мақсадда интернетдан минбар топган адибу шоир, таржимон ва журналистлар, олимларимизга таъзим қиламан. Худода шукр, озми-кўпми булар оммани нурга юзлантиришга уринмоқдалар ва бунга умид қилмоқдалар... Бу ўринда барча адабий-маънавий сайтлар, маърифий тармоқларга ташаккур айтаман. Ўзим қўриб-билиб, ўқиб бораётган замондош зиёлиларимизнинг хайрли ишлари, гарчанд, жаҳолат бўронига қарши қўлда шамчирик кўтариб чиққан дарвешни эслатса-да, унинг нури зулумотни ёритишга ишонаман, агар ишонмасам, бу дунёда эзгулик деган тушунчанинг "э" ҳарфи ҳам қолмайди-ку, бундай дунёда яшашнинг нима маъноси бор?

Ҳамон китоб нашри йўлида тер тўкаётган, бири икки бўлиши даргумон ноширларимизга таъзим қиламан. Моддий жиҳатдан сўли қуриб, зўрга нафас олаётган бўлса-да, давр зарбасидан ўзини базўр ўнглаб, оёқда аранг тик турган наشريётларимиз, бу му-

ҳитда ўзини ортиқчадай сезиб, қимтиниб турган, қай бир эшиклар олдидадан обунаси абгор ҳолда бош эгиб қайтаётган газета-журналларимиз, уларнинг муҳарриру муҳбирлари олдида бош эгаман. Илтимос, йиқилманглар, сизлар таслим бўлсангиз, кўп нарса қўлдан кетади. Ҳа, кўп нарса...

Китоблар ҳеч қачон ҳеч кимга юк бўлмайди. Чунки китобда дунёнинг юки, дунёнинг моҳияти бор. Улар дунёни қўтариб қолиши мумкин. "Дунёни болаларга берайлик, ҳеч бўлмаса бир кунгина болаларга берайлик...", деган ақида билан улғайган катта авлод вакиллари эндиликда, бу тағдор тушунчанинг моҳияти ўзгарганини ҳам сезиб турибмиз. Майли, дунёни болаларга бермайлик, фақат қўлимиздан келадиган иш — болаларимизни телефон қарамлигидан қутқарайлик. Бунинг учун ўзимиз қўлимизга китоб олишимиз керак, албатта...

Яна бир гап; таълим тизимининг тепасида турганлар ўйлаб қўришар, эҳтимол, болалар наشريларини текин қилиш керакдир, ҳеч бўлмаганда, ҳар бир синфга биттадан ўқувчиларнинг газет-журнали кириб борса, муаллим шу наشرлардаги шеър ва ҳикоялар, мақолалар юзасидан ҳам уйга топшириқлар берса, балки болаларимизда китоб ўқиш кўникмаси шаклланад.

Microsoft ҳаммасини ва со-
биқ бош директори Билл Гейтс
ҳозирги болалар каби смартфон
ва ижтимоий тармоқларга қалбик
ўсганида, катта эҳтимол билан
миллиардер бўла олмаслигини
таъкидлади. Гейтснинг айтиши-
ча, айнан болалигида дўстлари
билан сайр қилиб, ташқи дунёни
кашф этишга, хонасида соатлаб
китоб ўқиш ва чуқур мулоҳаза
юртишга сарфлаган вақтлари унга 3,26 триллион
долларлик компанияни ташкил этишда ёр-
дам берган.

БИЗ ҲАМ КИТОБ ЎҚИЯПМИЗ

дўконларини олинг, куну тун гавжум. Онлайн буюртмалар етказиб бериш хизмати айтмасизми. Китоб ўқиётганлар бор эканки, қатор дўконлар соат 9.00 дан 22.00 гача ишлаб турибди. Пойтахтимиздаги Чорсу бозори яқинида қатор китоб расталари бирор кун харидордан холи бўлмайди. Янги китоблар қўлиб, эски китобларнинг ҳам бозори юришган бугун.

Китобхонларнинг ижтимоий тармоқлардаги фаоллиги ҳам кун сайин ортиб бормоқда. Facebook ва Telegram тармоқларида юз минглаб фойдаланувчилар айнан мутлолаага бағишланган саҳифаларга аъзо бўлган. Мисол учун, "Kitobxonlar davrasi" (Facebook) гуруҳининг 80 минг нафардан ортиқ аъзоси бор. Бир кунда ўртача 10 та пост қўйилади, асосан тақризлар. Постларга лайк босиш, изоҳ ёзиш ва улашиш кўрсаткичи ҳам юқори.

Худди шундай, бугун Telegram месенжериде ўзбек тилида юзга яқин

букблогер канал юритмоқда. Букблогерлар одатда ўз таассуротларини бошқалар билан бўлишишни истовчи китобхонлардир. Бунда ўз блогига китобларга тақризлар, танқидлар, тавсиялар ёки иқтибосларни эълон қилиб боради. Бундай блогларнинг обуначилари сони кўпайса кўпаймоқдаки, асло қамаймапти. Масалан, машҳур блоглар: "Kitoblar ombori" — 14 минг 500, "The Stranger" — 10 минг, "Bobil kutubxonasi" — 6 минг 500, "Panda Books" — 6 минг 300, "Mahin's World" — 5 минг 600, "Stoik kutubxonasi" — 3 минг 800, "The Bookfather" — 2 минг 300 аудиторияга эга.

Таъкидлаш керакки, китобхонлик гуруҳлари ва саҳифаларидаги минг киши қайсидир артистнинг қачон кўзи ёришини, қаерда дам олишини, қандай либос кийишини кузатиб ўтирадиган ўн минг, юз минг кишидан афзал ва кучлидир.

Абдулла Қаҳҳор ўтган асрда ёзувчининг ҳақиқий баҳоси кутубхона даф-

нариди... Ахир, ўша нашрларда миллат мафқураси, қадриятларимиз, давлат сиёсати моҳияти болалар-боп тилда акс эттирилади. Ҳар ҳолда, бола бу дунёда шундай ўқийдиган нарсалар ҳам борлигини, дунё фақат телефондан иборат эмаслигини англаймиди, дейман-да.

Яна бир орзу, илтимос, кулманг, Ўзбекистонда бир кунни Китоб кунини деб белгилаш керакмикан. Ўша кунни телевидение, радио, барча сайтлар эрталабдан китоб ҳақида гапирса, ота-оналар, бобо-момолар уйига фарзандлар ҳамда набиралар учун китоб кўтариб келса, майли, бозортўрвада сабзи-пиёз билан бирга бир донагина болалар китоби бўлса! Амалдорми, ҳокимми ё вазири, хуллас, Президент айтгандан кейингина ўқиган мактабига китоб совға қилганларнинг (эсингиздами) бари-барининг қўлида ҳеч бўлмаса ўша кун биттагина китоб бўлса! Хуллас, китоб кунини муқаддас байрамдай ўтказсак...

Сиз дунёни қўтаришга уринманг, ўзингизни ўзингиздан, яъни, Инсонни Инсондан қўтаришни ўрганинг, шунинг ўзи етади. Шундангина сиз дунёни қутқарасиз. Нимадан дейсизми? Ахлоқсизлик, фахш, ёвузлик, очкўзлик, ҳасад, хиёнат, сотқинлик, жамики урушлардан... Дунё жойида турибди, лекин бугун Инсон илоҳий мақоми — инсонийликдан тобора мосуво бўлиб борапти.

Яна бир гап. "Jadid" газетаси чоп этила бошлаган дастлабки ойларда ҳар жума оқшоми "Маданият ва маърифат" телеканали орқали унда чоп этилган долзарб мақолаларнинг шарҳи берилар эди. Кўпчилик шу кўрсатувга ўрганган эди. Чунки жамиятдаги оғриқли муаммолар қўтарилиб, таниқли олим, адиблар мунозарага киришарди. Негадир кейинги вақтларда ана шу кўрсатув эфирга берилмай қўйди. Ана шу дастурни, имкони бўлса, бошқачароқ, замонавийроқ форматда қайта тиклаш зарур. Акс ҳолда, жиддий матбуотда қўтарилаётган масалалар тор доирада қўлиб кетаве-ради.

Хуллас, босма сўзнинг қадрини баланд тутайлик, демоқчиман.

Қўқор НОРҚОБИЛ

тарида бўлади, деб ёзганди. Бугун бу таъриф бироз ўзгарди: китоб ҳақидаги ўқувчи фикрини асосан ижтимоий тармоқлардаги китобхонлик саҳифалари ва уларнинг изоҳларидан ишлаш керак, менимча.

Китобхонлар ва китоблар сони билан бирга китобхонлик савияси ҳам кўтарилмоқда. Бир вақтлар енгил-елпи адабиётлар урф бўлганди. Бора-бора ўқувчиларнинг ўзи ўша асарларни истеъмолдан чиқариб юборди. Нашриётлар қайта чоп этмади.

Хуллас, биз китоб ўқияпмиз. Шу маънода Икром Бўрибоевдан қимматли маълумотларни тақдим этгани учун миннатдорман.

"Ҳамма ўқияпти. Ўқинг!" мақоласидан ён дафтарчамга кўчириб олганларим:

"Республикада жами 13 минг 46 та ахборот-кутубхона муассасалари мавжуд. Уларда 43 миллион 493 минг 497 номда жами 71 миллион 131 минг 175 та китоб фонди бор".

"Бугунги кунда Миллий кутубхонанинг умумий фонди 8 миллион 183 минг 235 нусхадан ташкил топган".

"Ҳозирги вақтда республика бўйича 9 минг 452 та маҳалланинг 5 минг 226 тасида кутубхоналар ташкил этилган. Бу зиё масканларида 260 миндан ортиқ китоб бор".

"Энди бор маълумотлар асосида хоммаки ҳисоб-китоб қиладиган бўлсак, айна вақтда мамлакатимиз кутубхоналарида 128 миллион 692 минг 867 та китоб мавжуд. Яна хоржидан кириб келадиган 21 тоннадан ортиқ китоб маҳсулотлари ҳам бор".

**Отабек БАКИРОВ,
ЎЗЖОКУ талабаси**

МУНОЗАРА ВА МУЛОҲАЗА

Афтондил Эркинов "Ҳамма ўқияпти. Ўқинг!" мақолада кўтарилган мавзу ҳақида фикр юритиб, юртимизда китоб ўқишни оммалаштиришга мўлжалланган хайрли ташаббусларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ҳамда жойларда оилавий кутубхоналарни қўлпайтириш зарурлигини алоҳида таъкидлади.

— Бугунги шиддатли замонда ёшлар онгини турли хил зарарли иллатлардан асраш учун, энг аввало, улар орасида китобхонликини ривожлантиришимиз, жаҳолатга қарши маърифат таълимийлига суянишимиз керак. Масалан, биз кейинги вақтларда ижтимоий тармоқларда #Navoiy_day, #Bolibur_day, #Navn.uz_day каби ҳештеглар уюштириш орқали улуг аждодларимиз ва миллий байрамларимизни дунё миқёсида тарғиб қилган эдик. Натижада

ўша кунларда интернетнинг қидирув бўлимига хорижий контентлардан "Навоий ким?", "Бобур ким?" каби жуда кўп сўровлар келиб тушди. Бу эса жадид бобо-ларимиз сингари маърифат тарғиботида барчамиз бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилишимиз кераклигидан далолат беради, — деди Ўзбекистон халқаро ислом академияси ректори М.Комилов.

Шу кунни Ўзбекистон халқаро ислом академияси ва "Jadid" газетаси тахририяти ҳамкорлигида ҳар ойда китобхонлик кечаларини ташкил қилиб, миллий ва жаҳон адабиёти намуналарининг тақдимотларини ўтказиш ҳамда атоқли адибларимизнинг иходини тарғиб қилишда ўзаро ҳамкорликини йўлга қўйиш ҳақида келишиб олинди.

Н.ҲАБИБУЛЛАЕВА

ОНАЖОНИМ - ТАБИАТ

Наботот дунёсининг инсон ҳаётидаги аҳамияти қанчалик муҳимлиги барчамизга яхши аён. Кўкка бўй чўзиб турган салобатли дов-дарактлар, кўкаламзор жойлар кўзни яшнатиши билан бирга, ҳаво мусаффолигини ҳам таъминлайди. Яшаётган маконни яшилликка буркаш, боғу бўстонлар барпо этиш инсон ҳаётига мазмун бағишлайди.

Давлатимиз раҳбари томонидан илгари сурилган “Яшил макон” умуммиллий лойиҳаси мамлакатимизда экологик вазиятни яхшилаш ҳамда иқлим ўзгаришларига миллий ечим сифатида катта аҳамиятга эга бўлмоқда, десак янглишмаймиз.

Сайёра қизиб борапти, 2024 йилда иқлим бўйича антирекорд янгиланади. Иқлим ўзгариши инсониятни ҳалокатли оқибатларга олиб келиши мумкин. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг маълумотларига кўра, биргина иссиқдан ҳар йили ярим миллион киши ҳалок бўлади, жаҳон иқтисодиёти эса триллионлаб зарар кўради.

“ЧАНГ ВА ГУБОР БЎЛМАСА...”

худоуларни кенгайтириш атмосферага ташланаётган ифлослантирувчи моддалар миқдорини камайтиради. Борлиқни яшилликка буркаш аҳоли саломатлигини сақлашнинг асосий омилларидан биридир. Шунингдек, у глобал иқлим ўзгаришларининг олдини олишдаги миллий ечим ҳисобланаши билан аҳамиятлidir.

Сирасини айтганда, сўнгги йилларда “Яшил макон” умуммиллий лойиҳаси доирасидаги ишлар кенг

қулоч ёйди. Чунки катта йўллар бўйига ўн қатордан даракт экиш ташаббуси жиддий ҳаётий аҳамиятга эга. Келажакда бу дарактлар шовқинни ютиш баробарида, машиналардан чиқаётган заҳарли газларни ҳам тозалаб беради. Дарактнинг шу каби хусусиятлари, унинг табиатдаги ўрни қанчалик муҳим эканини тушунган одам ушбу лойиҳанинг аҳамиятини юрак-юракдан ҳис қилади.

Шундай экан, миллий қадриятла-

Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ҳисоботига кўра, сўнгги 30 йил мобайнида ер юзасининг 77,6 фоизи қуруқлашган. Ер ва сувдан оқилана фойдаланмаслик муаммони янада оғирлаштиради. Бунинг оқибатида, қарийб 3 миллиард аҳоли ва жаҳонда озиқ-овқат ишлаб чиқаришнинг ярмидан кўпи сув тизимларига тушаётган мислсиз юкламадан азият чекмоқда.

римиз ва аъналаримизга содиқлик тимсоли сифатида мамлакатимиз ҳудудини боғу бўстонга айлантиришга йўналтирилган “Янги макон” лойиҳаси доирасида даракт экиш тадбирларида фаол иштирок этиш орқали Янги Ўзбекистоннинг “яшил” тараққиёти учун ҳисса қўиш барчамизнинг фуқаролик бурчимиздир. Ушбу умуммиллий ташаббус шаҳарларимиз, маҳаллаларимизга файз бағишлаш билан бирга, юртимиз иқлимини мўтадил сақлашга, пировардида табиатни асраш, аҳоли саломатлигини яхшилашга хизмат қилади.

Буюк бобомиз Ибн Сино бир пайтлар “Агар чанг ва ачиқ гувор бўлмаса, инсон минг йил яшайди”, деб лутф этган эди. Бу умрзоқ толега фақат ва фақат табиатни кўкалам, ўз табиатимизни кўркем қилиш билангина эришилади.

Хайрулло ҒАФҒОРОВ,
Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг Экология ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш масалалари қўмитаси раиси

МУЛОҲАЗА

ҚАДРИЯТЛАРИМИЗ ҚАДРИ СЎНМАСИН

Тасаввур қилинг: уйингизга анча вақтдан буён кўрмаган қариндошингиз ёки дўстингиз келди. Қўнғироқ қилгани ёки “бораман”, деб огоҳлантиргани ҳам йўқ. Дабдурустан эшик оқсиз, ҳол-аҳвол сўрайсиз. Ўз навбатида у ҳам. Суҳбат асносида меҳмонга разм соласиз, унинг кайфиятини билишга уринасиз. Ичингизда уйлайсиз: “Нега келди? Бирор илтимоси борми? Тинчликми, ишқилиб?” Чой узатасиз, гурунгни давом эттирасиз-у, меҳмоннинг оғзини пойлайсиз.

Маълум вақт ўтгач, меҳмон туришга рухсат сўрайди. Кўчага-ча кузатиб чиқасиз. “Уйда айтишга тортинди. Ташқарида айтса керак дардини”, деган хаёлга борасиз. Меҳмон хайрлашмоқ учун қўл узатади. Миянгизда айланётган ўй-хаёлларни уққан каби майин жилмайиб дейди: “Шу томонга йўлим тушган эди. Сизни бир кўриб ўтай, анчадан бери кўрадим, деб кирдим”. Ҳайрон бўласиз. Шундай бетаъма йўқлаш ҳам мумкинми?

Негадир бундай беғараз ташрифдан ажабланидиган бўлиб қолдик. Нега? Ишимиз кўпми? Ҳа, кўп. Вақтимиз йўқми? Шунисига шошилмаймиз. Очиги, вақтим йўқ, деб ўзимизни ўзимиз алдаймиз. Агар вақтдан унутили, ақл билан фойдалансак, ҳамма нарсага улгураимиз. Ҳолбуки, қанча-қанча вақтимиз бекор кетади, ҳавога совурилади. Телефонда керакли-керасиз гаплар билан суҳбат қуришларга, барчани оҳанрабо каби ўзига жалб этган интернетда маза-бемаза нарсаларга термилиб ўтиришга озмунча вақтимиз кетадими?!

Аслида, вақтимиз эмас, ҳафсаламиз йўқ. Одамгарчилиқни, меҳр-оқибатни, демек, миллий қадриятларимизни унутиб юбораётгандаймиз. Янги-янги имкониятлар, шароитлар яратилган сари азалий миллий урф-одатларимизни “эсимиздан чиқариб” қўймоқдамиз. Илгари одамлар бир-биридан хабар олиш, суҳбатлашиб келиш учун пойи-пиёда, нари борса, от-эшақда борган. Чунки меҳр-оқибат юксак қадрият сифатида қадрланган, қариндошлик ришталарини маҳкам

ушлашга катта эътибор берилган. Бугун аксариятимизда машина бор, шунга қарамай қариндош-уруғлар, ошна-оғайнилар олдига бориб, ярим соат бўлса-да, дийдорлашиб келишга ҳафсала қилмаймиз.

Ҳафсаласизлик, гўёки вақтни “қизганиш” оқибатида қариндош-уруғлар, жигарлар ўртасида сийла-йи раҳм сусайиб бораётир. Фақат бирон бир сабаб туфайли – тўйми, туғилган кунми, Аллоҳ асрасин, таъзиями – кўришишга ўрганиб қолаётганга ўхшаймиз.

Энди масаланинг бошқа томонига назар ташлайлик. Ўзи туғилиб ўсган кишлоқ ёки шаҳардан бошқа жойда яшаётганлар учун бу ишлар янада мураккаброқ. Уларнинг тез-тез бориб туриши учун “масофа узоқ” деган “қўшимча” баҳонаси ҳам бор.

Туғилиб ўсган манзилдан олдига яшайдиганларда битта муаммо борки, ундан кўз юма олмаймиз. Улар ўзининг кишлоғи ёхуд шаҳрига кўпинча бир кунга, нари борса, икки

кунга келади. Бу муддатда, табиийки, барча қариндошларини, ошна-оғайниларини кўришга улгурмайди. “Кейинги гал кўраман уларни”, деб шошиб қайтиб кетади. Кейинги сафар ҳам шу аҳвол такрорланади. Шундай қилиб, айрим қариндошлар ва ёру дўстларни йиллаб кўрмайди. Бунақа ҳолат, ўйлаётганимиз, кўпчилик учун таниш. Жумладан, қамини ҳам мустасно эмас.

Яширмайман, бир-икки марта ноқулай аҳволга тушиб қолганман. Кишлоғимизда қандайдир тадбир бўлганида уч-тўрт ёш йигитларни танимай, ёнимдаги катта ёшлардан, булар ким, деб сўраганман. Улар “Ие, танимаяпсизми? Анави фалончи опангизнинг невараси, униси пистончи опангизнинг невараси”, деб қулишган. Бу ҳам етмагандай “Қишлоққа тез-тез келиб туриш керак-да”, деган. Роса изза бўлганман.

Бу нарса менга қаттиқ таъсир қилганди. “Аҳвол шу тарзда давом этаверса, уч-тўртта ўзим қатори-

лардан бошқани танимай, бегоналашиб кетишимиз ҳеч гап эмас-ку. Бу ёшлар мендан ийманиб, торти-ниб ўзини бир чеккага олса, мен ўзим яхши биладиганлар билан гурунгдам бўшамасам... Бунақада қариндошлик алоқаларимиз узилиб кетиши аниқ. Бирон-бир чорасини кўриш керак... Меҳр кўзда деган нақл бор”.

...Жорий йилнинг баҳорида “Маърифат улашиб” лойиҳаси доирасида бир неча иқтидорли ижодкорлар билан биргаликда Самарқанд вилоятидаги қатор олий ўқув юртли ва уларга бириктирилган мактабларда учрашувлар ўтказдик, кўчат экидик. Талабалар ва ўқувчилар билан бўлган эмин-эркин суҳбатлар, савол-жавоблар, гулхан атрофидаги гурунглار ғоят мароқли, эсда қоламли бўлганини алоҳида таъкидламоқчиман. Шу суҳбатларда меҳр-оқибат, аҳил-иноқлик, ҳам-жиҳатлик хусусида ҳам фикрлар билдирилди.

Даврада ёшларнинг фикрлари-

ни тинглаб ўтирарканман, ўзим ҳам шулар тўғрисида гапирдим, миямда бир савол таъна-дашном каби айланаверди: “Хўш, бу борада ўзини нима қилдинг, нима қилгансан? Акларинг, опаларинг фарзандларидан хабар олиб турибсанми? Тўрт опангдан учтаси ва ягона синглинг ўтди бу оламдан. Биргина опанг қолди. У билан талашиб-тортишиб катта бўлгансан, бир синфда ўқигансан. Шу опангдан ойда неча марта ҳол-аҳвол сўрайсан? Лоақал телефонда бўлса ҳам?” Бу ачиқ саволларга жўяли жавоб йўқ...

Тадбирлар тугагандан кейин шерикларимни кузатиб, ўзим Самарқандда қолдим. Катта жиянларимга ўйлаган таклифимни айтдим. – Шанба кун кечқурун ҳамма қариндошларни тўпланглар, – дедим. – Шаҳарда ишлайдигану яшайдиганлар ҳам келсин. Бир пиёла чой устида гурун қиламиз.

Уларга ҳам бу таклиф маъқул тушди.

Май ойининг ўрталари. Катта акамнинг тўнғич ўғлининг уйига, ишонасизми, қирққа яқин одам йиғилди. Сафарда бўлган, узрли сабаб билан келолмаганлари қанча. Очигини айтсам, шуларнинг учдан бирини деярли яхши танимайман. Кўпини болалигида кўрганман ёки умуман кўрмаганман. Ёнимда ўтирганлардан танимаганларимни сўраб олдим.

Уялиб, ийманиб бошланган суҳбат аста-секин авжига чиқди, қизгин гурунга айланди. Бу дунёдан ўтган ота-оналаримиз, акаларимиз, опаларимиз, амакию тоғаларимиз, амма-хололаримиз, поччаларимиз, уларнинг яхши амаллари ёдга олинди. Ким ким билан қанақа ҳазиллашгани борми, уй қуриш, кузда том суваш, узум узаш каби ишлардаги ҳашарлар, шу жараёнлардаги ҳазил-хузуллару хангомаларни эслаб мириқиб қулдик.

Армияда, пахта терим пайтидаги хангомалар ёдга тушди. Ғийбатдан, олди-қочди, маза-бемаза гаплардан холи самимий, дилкаш гурун ҳаммамнинг қулфи дилини очди. Ёши улуглар ёшларга ўз тажрибалари ҳақида гапирди, панд-насихат қилди. Ёшлар турли мавзуларда саволлар берди, биз катталар билганимизча тушунтирдик. Соат тунги ўн иккидан ошдики, ҳеч кимнинг тургиси келмади.

Гурунгдам маза қилиб ўтирар эканман, уйлардим: “Бу ҳам “Маърифат улашиб” лойиҳаси доирасида ўтаётган тадбирларнинг бир кўриниши, амалий натижаси эмасми? Моҳият бир хил. Айниқса, гулхан атрофидаги гурунга жуда ўхшаб кетди, ўртада гулхан йўқ, холос!”

Суҳбат сўнгиди “Бу ишимиз жуда зўр бўлди. Ҳаммамиз мириқдик, маза қилдик. Маърифий суҳбат бўлди. Энди буни давом эттиришимиз керак”, деган таклиф билдирилди. Бирон ҳар ойда қилайлик, деди, кимдир уч ойда, деди. Охири мендан сўрашди: “Сиз нима дейсиз?”

– Аввало, менинг таклифимга рози бўлиб, жамланганларинг учун ҳаммамизга катта раҳмат. Кўрди-ларингки, бу ишимиз барчамиз учун фойдали бўлди. Дийдорлашдик, мириқиб гаплашдик, ўтганларни эсладик, энг муҳими, ҳар биримиз ўзимиз учун нимадир олдик, – дедим. – Энди бу ўтиришимизни давом эттириш борасидаги таклифга келсак, буни кўллаб-қувватлайман. Фақат масалаларга реал қарайлик. Ҳар ойда йиғилиш осон эмас. Шунинг учун, агар ҳаммага маъқул бўлса, йилда икки марта, яъни, бугунгидай май ойда ва кузнинг бошланиши, сентябрь ойда йиғилсак... Ҳовлида, очик ҳавода бемалол яйраб ўтириш мумкин.

Барча қариндошлар бу фикрни маъқуллади.

Ҳамма тарқагач, бироз ҳовли айландим. Гарчи, вақт тунги соат бирдан ошган бўлса-да, қарчоқ сезмасдим, аксинча, кайфиятим кўтаринки, ўзимни анча енгил ҳис қилардим...

Келишувимизга биноан сентябрда яна тўпландик. Бу гал аёллар ҳам келди. Биз ўғилларим, невараларим, келиним билан бордик. Олдингидан ҳам кўп одам йиғилди. Аввал қабристонга бориб, ота-онам, акаларим, опаларим, амакию тоғаларим – бу дунёдан ўтган барча ҳеш-ақраболаримиз қабрини зийрат қилдик, улар ҳақида Қуръон тиловат қилдик. Қичкина невараларимга улар ҳақида гапириб бердим...

Оқшом худди аввалгидек, жуда мароқли суҳбат бўлди. Яна ярим тунгача давом этди. Сентябрь тунининг салқинлиги ҳам сезилмади.

Маматкул ҲАЗРАТҚУЛОВ

Бошланиши 1-саҳифада.

Аммо мен ҳамон осмонларда юрардим. Қайси институтга ҳужжат топширмай, албатта, кираман, деган ишончда эдим. Тарих фанидан беш, адабиётдан беш, инглиз тилидан тўрт баҳога топширдим, лекин охириги имтиҳон – иншодан икки баҳо олдим. Шунда мен учун ҳаммаси барбод бўлди.

Назаримда, менга олий таълим даргоҳларининг эшиклари ёпиқдай туюлди. Кайфиятим тушиб кетди, юрагим бўм-бўш. Ўзимни лаёқатсиз, кераксиз бир кимсадек ҳис қила бошладим...

Тушкун кайфиятда Маркс ва Энгельснинг ўриндиқда ўтирган ҳолдаги ҳайкали ўрнатилган хиёбон бўйлаб кетиб борарканман, шундоқ рўпарамдан келаётган ниҳоятда таниш чехрали кишига кўзим тушди. Чингиз Айтматов!.. Тушимми, ўнгимми?! Ёлғиз ўзи! Чап билагига костюмини солиб олган. Бошини қуйи эгганча хаёл суриб келарди. Мен бўлсам – озгин, новча, қора юзларини ҳуснбузар босган йигитча унинг қаршисида ҳайкалдек қотиб турардим. (Дарвоқе, айтиш керакки, Чингиз оға ҳам менинг ёшимда озгин ва новча, бурни катта, юзини ҳуснбузар босган ўсмир бўлган. Бу ҳақда мен кейинчалик унинг хотини Керез янганинг хотираларида ўқиганман).

Айтматов ердан кўз узмай, чуқур хаёлга ботган ҳолда, ҳатто бир марта ҳам қараб қўймай ёнгинамдан ўтиб кетди. Унга: “Ассалому алайкум, Чингиз оға!” дейишга қучим ҳам, иродам ҳам, нафасим ҳам етмай, озгимни очганча қараб қолавердим. Ахир, умримда биринчи марта тирик Чингиз Айтматовнинг ўзини қўриб турардим-да... Тилим калимага келмас, вужудим музга айлангандек эди гўё. Шундай қилиб, Айтматов ёнгинамдан ўтиб кетди. Мен ерга қоқилган қозикдай туриб қолавердим. Хаёлимда, у ҳозир ортига қайрилибди-ю, менга қарайди. Шу тахлит турдим-турдим-да, кейин ўз-ўзидан унинг ортидан эргашдим. Изма-из кета бошладим. Таалаба йигит-қизлар нари-бери ўтиб туришибди. Ҳаммалари Чингиз оғага ҳавас билан қарашар, кўтаринки кайфиятда саломлашишарди. У саломларга алик олар ва йўлида давом этарди...

У Эски майдондан ўтди. Мен ўн беш қадамча масофада унга эргашиб боряпман. Нега бундай қиялман, ўзимам билмайман. Ихтиёрим ўзимда эмасдай. Агар мен ҳам анови талабаларга ўхшаб салом берсам, саломимга алик олармиди, деб ўйлайман. Афсуски, “менинг поездим кетиб қолди”. Айтматов кулранг бинонинг катта эшигидан ичкарига кирди. Эшикдаги ёзувни ўқидим: “Қирғизистон ССР Маданият вазирлиги”.

Негадир бу ердан кетгим келмай атрофда айланишиб турдим. Агар қайтиб чиқса, у билан ҳолаҳвол сурашиш учун ўзимни тайёрлай бошладим. Лекин менинг Чингизим қайтиб чиқмади. У ерда жуда узоқ қолиб кетди.

Бу кун мен учун жуда муҳим кун эди...

Мен китобларини ютоқиб ўқийдиган сеvimли ёзувчимни кўрган эдим. Ўша куни на ВГИКдаги, на тарих факультетидаги кўнгилсизликлар ёдимда қолди. Шу куни менинг орузм ушалди, ўқиш ҳақидаги орузларим саробга айланган эса-да, мен қадрдон кишлоғимга баланд руҳ билан қайтдим. Ахир мен, кимсан – Айтматовни кўрган эдим-да!..

1975 йилнинг ёзида Чингиз Айтматовни илк маротаба шу тариқа кўрган эдим...

...2008 йил. 11 июнь. Чингиз Айтматов билан сўнги учрашувим...

Чингиз Айтматовнинг жасадини махсус самолётда “Манас” аэропортига олиб келишди. Мен Халқ ёзувчиси Чингиз Айтматовнинг дафн маросимини ташкил этадиган Давлат комиссияси аъзоси эдим. (Ўша вақтда Қирғиз Республикаси маданият вазири эдим.) Ўша вақт, ўша дақиқа, ўша сонияларда кўнглимга ҳеч нарса сиғмасди. Юрагим қайғу билан лиммо-лим тўлган, бўлак нарсага ўрин йўқ эди.

Самолётнинг улкан юкхонаси очилиб, қизил ёғочдан ясалган тобут кўринди. Юрагим титраб кет-

ди. Менинг маҳоратли устозим, Айтматовим мана шу қизил ёғочдан қилинган тобутда олиб келинди...

Ўша, ҳозир орқасига ўгирила-ди-ю, менга қарайди, деган илинжда Айтматовга эргашган озгин, бўйчан, юзларига ҳуснбузар тошган йигитлик давримни эсладим.

Биринчи марта кўришганимизда “Ассалому алайкум, Чингиз оға!” деёлмаганимдек, сўнги учрашувимизда ҳам нима дейишни билмай қолдим, на ерда, на кўкдаман, ўзимни қўярга жой тополмайман.

Шу куни бутун коинотим, бутун дунёим, бор ҳаётим... шу қизил дарахтдан ясалган тобутнинг ичида ётарди гўё.

АЙТМАТОВ... АТА-БЕЙИТ!... МАДАТ САДИРҚУЛОВ...

2008 йил 10 июнь... Бизнинг Айтматовимиз дунёни тарк этган кун...

...Кўп йиллардан бери юрагимда сақлаган, кўпчиликка ноаён бўлган бир ҳақиқатни айтмоқчиман. Тарих учун бу ҳақиқатни оммага ошкор қилиш у киши хотираси олдидаги бурчим, деб ўйлайман.

Айтматовдек улуг инсон номи билан боғлиқ ҳамма нарса, жумладан, эсдаликлар, маълумотлар, ҳаволалар ва далиллар тарихга айланади...

Бу кун менинг қалбимда абай қасланди...

10.06.08...

...Биз Айтматов билан сўнги марта Чонгариқ кишлоғида, Байимбет Мураталиев оғанинг уйларида ўтирган эдик. Ўшанда оқсоқолларимиз Оморбай Норбеков ва Довлотбек Шадибеков биз билан бирга эди. Ўша вақтда россиялик киночилар Сўқўлўқ ёнгинасида ёзувчининг юбилейига бағишланган ҳужжатли фильмини тасвирга туширишгаётган эди. Тасвирга олиш жараёни билан банд бўлгани учун Айтматов бизнинг учрашувимизга салкам бир соат кечикиб келди. У кириб келиши билан ҳаммамизнинг кўнглимиз бирдан қўтарилиб, хона ҳам ёришиб кетгандек бўлди. Мен Чингиз оғанинг ўнг томонида ўтирдим. Буюк одамнинг буюклиги энг кичик тафсилотларда ҳам ўзини кўрсатади-да. Дунёга машҳур ёзувчи хонага кириб келиши биланоқ кечиккани, куттириб қўйгани учун ҳаммамиздан уэр сўради. “Мени бунақа кутишнинг ҳолати йўқ эди. Бошлагиниз керак эди, Маданият вазири...”, деди у менга қараб.

Ўшанда Чингиз оғани кутишнинг ҳам ўзига хос завқи борлигини ҳис қилдик.

Бу инсонсиз томоқдан ҳатто сув ҳам ўтмасди. Шунда бизда йилнинг бошида нишонлашга келишиб олганимиз – ёзувчининг юбилейини нишонлаш билан боғлиқ масалалар бўйича фикр алмашиш имконияти туғилди. Бафуржа ўтириб, барча тадбирлар тўғрисида маслаҳатлашиб олдик. Чингиз оғанинг ташифи билан у ўтирган фахрли жой гўёки оламнинг марказига айлангандек эди биз учун. Жой одамни эмас, одам жойни табарруқ этаркан-да.

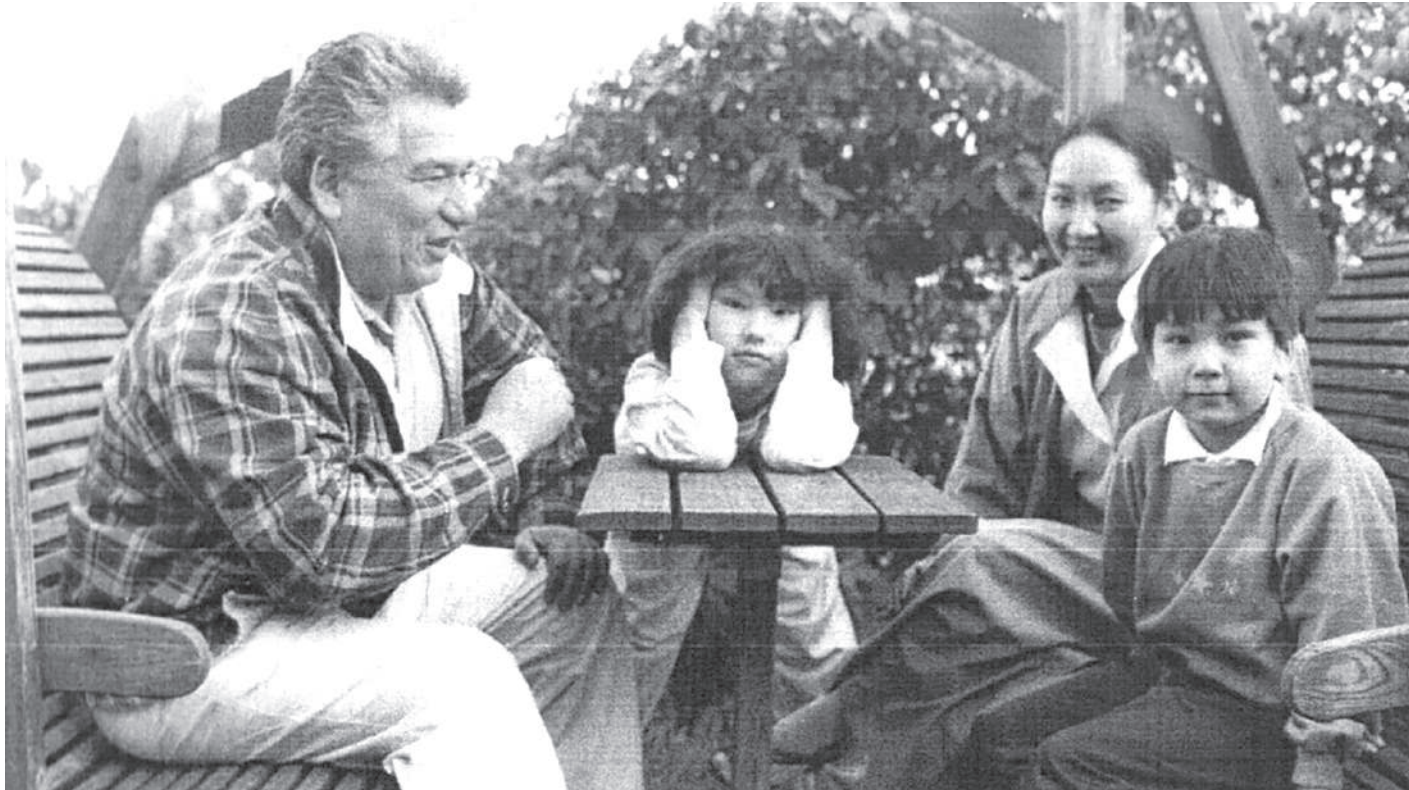
Юз-қўзларимизда унга бўлган ҳурмат, эҳтиром акс этар, қалбимиз эса фахр-ифтихор-ла лиммо-лим эди.

Мароқли ва мазмунли суҳбат узоқ вақт давом этди...

Бир маҳал мен унинг нимадан-дир безовта бўлаётгани, лекин айтишнинг имконини тополмаётганини сездим.

Кўп ўтмасдан Чингиз оға мен томонга сал эгилиб қулоғимга шивирлади: “Султон, сизларни шунча куттириб қўйганимдан кейин яна вақтли кетсам ноқулай бўлмасмикан, нима дейсан?” У шу куни Олмаотага учуши керак экан. Мен бу ҳақда Байимбет амакининг (Чингиз оғанинг Шакар кишлоғидан келган қариндошларидан бири) қулоғига шивирлаб хабар бердим: “Чингиз оға тез кетиши керак экан, у жуда шошиляпти”. Байимбет амаки шу заҳоти ишга

1 Ата-Бейит мажмуаси 1938 йилда Сталин қўзағонлари даврида қатл қилинган 138 қирғизистонлик дафн этилган жой.

киришди: сара ноз-неъматларнинг дастурхонга тортилишини тезлаштирди ва якуний сўзни Айтматовга берди.

Бу ажойиб инсон ўрнидан туриб, йиғилганларнинг барчасига ҳурмат бажо келтириб, сўзини бошлади. Ўшанда у жуда ўткир фикрлар билдирди. Нафақат ўзи билан бир дастурхон атрофида ўтирган саноқли одамларга, балки бутун олам аҳлига мурожаат қилаётгандек эди гўё. У ҳар бири-мизнинг қалбимиздан жой олган ўй-хаёлларимиз ҳақида гапирарди. Ҳар бир сўзи муҳим ва сермаъно эди. Умумжаҳон аҳамиятига молик сўзларни барча одамлар, ёнгинасида ўтирган инсонлар тақдирга боғлаб гапирарди. Буюкларда соддалик бор... Йиғилганларни дуо қилган Айтматов йўлга чиқди. Кетишидан олдин ҳамма йиғилганлар Айтматов билан суратга тушишди... Биз унинг ёнида тик туриб, қўлини ушлаб, қалбимиз гурурга лиммо-лим бўлиб расмга тушдик.

Чингиз Айтматов Олмаотада тўрт-беш кунлик шошилинч ишлари борлигини, сўнгра эса Қозонга учуши лозимлигини айтди.

Бирга суратга тушдик.

Ўша вақтда Чингиз Айтматов билан тушган бу суратимиз сўнгиси бўлишини билмаган эдик...

Ёмон хабар оламга тарқалди, бутун дунё унинг вафотидан қайғуга чўмди...

Шу куни эрта тонгда мени Мадат Садирқулов (Қирғизистон Республикаси Президенти Администрацияси раҳбари) ҳузурига чорлади. Бу қайғули хабардан ҳаммамиз тушкун аҳволда эдик. Мен Мадат Садирқуловнинг хонасига кирдим. “Қиравер, қадрдонди”, деган сўзлар билан кутиб олди у мени. (Олдин фақат мени шундай илиқ кутиб олади, деб ўйлардим, кейин билсам у ҳамма ходимларга шундай мурожаат қиларкан. Қизиғи, бошқалар ҳам менга нисбатан шундай самимий муносабатда бўлади, деб ўйларкан.) Мадат Садирқулов ғамгин ва саросимада эди, бу мўйлови асабий қимирлашдан сезилиб турарди. Менга қўли билан стулни кўрсатиб ўтиришга таклиф қилди. Бир муддат жимликдан сўн:

– Эшитдингми? – деди.
– Эшитдим, – дея бош иргадим.
– Биз оғамизни йўқотдик, – деди қовоғи уйилган Мадат Садирқулов. – Нима ҳам қилардик. Энди биз уни мангу маконига муносиб равишда қузатишимиз зарур. Бир-икки куннинг ичида жасадини олиб келишади... – Мадат Садирқулов одатига кўра ўриндидан туриб дераза олдига борди. – Бизнинг Чингизимиз... Аммо уни қаерга дафн қиламиз? – деди у менга тикилиб.

Чингиз Айтматовнинг ўлимига ҳалигача ишона олмаганим учун бундай гаплар унга нисбатан айтилиши нуқридан туюлди. Бир нарса деёлмай каловландим... жавобимни кутмасдан Садирқулов сўзида давом этди.

– Албатта... Ала-Арча... – деди у. – Лекин аниқ қаерга эканлигини ҳозир ўзим ҳам айтолмайман. Сenga бир кун муҳлат бераман. Эртага эрталаб таклиф билан олдимга кел.

Мадат Садирқуловнинг гапи миямга чақмоқдек урилди.

– Уйла, уйла, азизим, – деди у.

Хонадан чиқишим билан у орқамдан қўнғироқ қилди:

– Илгиз амаки, Роза опа, ўғилларига ҳозирча ҳеч нарса айтмагин. Бир қарорга келганимиздан кейин уларга ўзимиз хабар берамиз.

Кун бўйи шу ҳақда ўйладим, туни билан шу хаёл менга ором бермади. Чингиз Айтматовнинг китобини қўлимга олиб айрим парчаларини қайта ўқишга ҳаракат қилдим. Шунда кўзим “Сомон йўли” қиссасининг эпиграфига тушди:

“Ота, сенинг қаерга дафн этилганлигингни ҳам билолмайман...”

Ушбу асаримни, отам Тўрақул Айтматов, сенга бағишлайман...”

Шу сатрларни ўқир эканман, “Топдим!” деб ўйладим. Мадат Садирқулов доим таклифларимни асослаб беришимни талаб қиларди. Таклифим учун билдирмоқчи бўлган барча далилларни миямда пишира бошладим.

Биринчи далил – ушбу эпиграф бўлса, иккинчиси Тўрақул отанинг дафн жойи – Ата-Бейит эканлиги, бир вақтлар Чингиз Айтматов “Ата-Бейит”ни отам паноҳ топган сўнги макон, деб атаганидир. Бу ерда узвий боғлиқлик бор... Халқда ўғлининг жасадини отаси ётган ерга қўйиш жоиз, деган фикр бор. Бу гап теран маънога эга.

Мадат Садирқулов ҳар доим масала ечими битта эмас, бир нечта вариантда бўлишини талаб қилади. Мен иккинчи вариантни ҳам топиб қўйдим. Бу – Советска-Охунбобоев ва Жантөшева кўчаларининг кесишмасидаги истироҳат боғи эди. Бу ер шаҳарнинг марказида бўлиб, онда қўлаб ёшлар тез-тез дам оладиган боғ бор эканлиги менинг далилим эди. Унинг атрофида Тиббиёт академияси, Миллий консерватория, Спорт академияси ва Бибисора Бейшеналиева номидаги Маданият университети жойлашган. Лекин қалбимда Ата-Бейитга мойиллик кўпроқ эди. Эртаси куни эрталаб Мадат Садирқулов кабинетига етиб бордим.

– Хўш, таклифлар борми? – сўради у. Мен туни бўйи ўйлаб чиққан барча вариантларимни далиллар билан унинг олдида қўйдим. Марат Чўқонович ўриндан турди... Одат буйича, бир қўлини шимининг чўнтагига солиб, ўйлашиб қолди.

– Ата-Бейит... Яхши фикр... – деди у ўйчанлик билан. У маҳоратли раҳбар эди. Иккинчи таклиф ҳақида бир оғиз ҳам гапирмади.

– Бу таклифни Биринчиға етказаман. Жавоб қандай бўларкин?.. Кутиб тур... – деди у гапни қисқа қилиб.

Мен кабинетдан чиқдим.

“Биз Чингиз Айтматовдан айрилдик”, деган фикрга ҳамон кўнголмаётгандим. Кун бўйи Мадат Садирқуловнинг кўнғироғини кутдим...

Кечга бориб таклифимни қабул қилишмади, шекилли, дея ўйлай бошладим.

Соат 21:13 да – бу дақиқалар ҳалиям аниқ ёдимда – Мадат Садирқулов кўнғироқ қилди.

– Биринчи тасдиқлади. Эртага эрталаб Ата-Бейитга бор, уни қаерга дафн қилишимизни аниқла. Тушдан кейин биз ҳам борамиз, жойни яна бир бор кўра-миз, – деди у.

Шу тариқа биз уни отаси Тўрақул Айтматовнинг жасади қўйилган, ўзи Ата-Бейит деб атаган жойга дафн қилдик. Биз уни ҳам қирғиз халқининг буюк инсонлари ётган жойга қўйдик.

Уларнинг бир ерда кўним топишлари тақдирларига битилган эди...

УСТОЗ

Олмаотадаги Мухтор Аvezов уй-музейи кираверишида илинган тахтачага Чингиз Айтматовнинг “Менинг иккита миллий зияратгоҳим бор, уларни қалбимга жо қилиб хорижий мамлакатларга саёҳат қиламан, ўзга халқлар оstonасидан ўтаман. Булар – “Манас” ва Мухтор Аvezов. Булар менинг халқларимнинг тимсолларидир”, деган сўзлари ёзилган. Ҳар сафар бу уй-музейга борганимда, улугъ адабнинг шу сўзлари юрагимни гурурга тўлдирарди.

Устозга ҳурмат Чингизнинг улугъ фазилатларидан бири эди. “Устоз” тушунчаси азалдан миллий маданиятимизда кўприк вазифасини ўтаган. Шу билан бирга, устознинг қадр-қиммати, улугълиги шогирдининг мураббийдан ўрганганлари билан баҳоланади. Бу азалий анъана. Бизнинг Чингиз Айтматовимиз “Манас” билан яшади, ундан маънавий озиқ олди, “Манас” унинг учун олтин асо бўлди. У “Манас”да яшади, бутун умрини унга бағишлади.

Айтматов бундай улугъ фазилатни устози Мухтор Аvezовдан мерос қилиб олган. Нафақат “Манас”, балки бутун қирғиз халқига оғир бўлган даврларда Мухтор Аvezов, ўзи қозоқ бўлса-да, бизнинг буюк эпосимизни химоя қилиб, қирғиз халқига беқиёс хизмат кўрсатган. Айнан ўша даврда орамизда қўлаб хоин, кўрнамат танқидчилар пайдо бўлиб, “Манас” достонига лой чаплаб, унинг “халқ тарбиясига зарари” ҳақида гапирганлар. Нафақат достон, балки Айтматовнинг ўзи ҳам таъқиб қилина бошланганида, бу баҳсларга, жанжалларга аралашиб, унинг ҳимояси учун тоғдай туриб берган ҳам айнан шу Мухтор Аvezов эди. Аслида, у бу муаммоларга аралашигга шунчалар бурчлимиди?

Устоз тушунчаси Шарқ халқларининг умуммиллий қадриятидир. Жумладан, қирғиз халқи ҳам устоз атрофида камол топган, устоз унга таълим, ижод, тараққиёт йў-

лини кўрсатган. Устоз-шогирдлик анъанаси қирғизларнинг ҳақиқий халқона академиясидир. Чингиз оғанинг буюклиги – устозлари меросини асраб-авайлаш, уларнинг бойликларини кейинги издошларига етказди. Айтматов буюк Айтматовга айланишининг сирларидан бири ҳам шундадир...

Буюк китобда шундай дейилган: Агар ўз устозинг бўлмаса, билки, Шайтон сенинг устозингга айланади...

Қирғизларнинг улугъ (абдий) устозлари бор: Манас ва Чингиз.

АЙТМАТОВ ВА БУРГУТ...

Чингиз Тўрақулович Европадаги элчихонадан Бишкекка қайтганидан сўнг, эндигина бир-икки кун ўтганди. Бирдан эшигим кескин очилиб, хонамга котибам кириб келди. Қаттиқ ҳаяжонда. Шу сабабми, энтикканча эшик олдида бир зум туриб қолди.

– Султон Акимович, Чингиз Айтматов келди, – деди ниҳоят ўзини босиб олиб. Котибамнинг ҳаяжони менга ўтди, ўрнимдан сакраб турдим-да, эшик томон югурдим. Эшикни очиб қабулхонада Чингиз Айтматовни кўрдим. Унинг қабулхонамда кутиб турганидан довдираб қолдим. Кейинроқ котибамдан: “Нега уни дарҳол хонамга олиб кирмадинг?” – деб сўрадим.

Котибанинг айтишича, Чингиз Айтматов қабулхонага кириши биланоқ унга: “Иш билан банд одамни чалғитишнинг ҳолати йўқ, қизим, сен бориб, мен келганимни айт”, – деган экан.

Чингиз Айтматов билан илиқ кўришиб, хонага кирдик. Улугъ адиб аввал соғлигим, ишларим ҳақида сўраб, деворга осилган суратларни томоша қила бошлади ва кўзга кўринадиган жойга илгилан ўз суратини қўриб: “У даврлар анча ёш эдим”, деб қўйди.

– Ташқи ишлар вазирлигидан келаётиб, бир вақтнинг ўзида икки ишни ҳал қилиб, Маданият вазирига ҳам борганим маъқул, деб ўйлаб, ёнгинага келдим, – деди у. Чингиз Айтматов узоқдан, Европада кўнглида келди. Мен унинг лавозимидан четлатилишини адолатсизлик деб ҳисоблардим. Чингиз Айтматовнинг Европада бўлишининг ўзи кўп масалаларни ҳал қилиши мумкин эди. Европада унинг ҳурмати юқори эканлигига шахсан ўзим кўп бора гувоҳ бўлганман.

– Айтганча, мен сенинг романинг мутлоасини ниҳоят якун-ляялман, уни ўқишга анча вақт қўлим тегмай юрганди. Олдинда хижолатдаман... Ёзувчининг ҳаёти ўзининга маълум – хаёлингга бирорта фикр ёки янги ғоя келиб қолса, бас, ўзингни ҳам унутасан, – деди Чингиз Айтматов пиёладаги чойдан ҳўплар экан. Чиндан ҳам, унга романимнинг (“Жазо” романи) қўлөзмасини берганимга икки йилдан зиёд вақт ўтди. Аммо Чингиз Айтматовнинг нафақат романи ўқиб чиқиши, балки фақат қўлига олганининг ўзи ҳам менга фахр ва илҳом бахш этди. – Озгина қолди... Агар ҳаммаси шундай давом этган бўлса, яхши роман чиқиши мумкин. Биласанми, ёзувчи бор куч-ғайратини асарининг якунига сарфлайди, ҳатто бутун асар фақат унинг интихоси учун, финал учун ёзилади, – деди у кулимсираб.

Чингиз оға кўзимга анча ҳорғин кўринди. Эҳтимол, унинг кайфиятсизлигига ишдан кетгани сабаб бўлиши ҳам мумкин, балки менга шундай туюлгандир. Унинг юз-кўзидан кайфияти пастлиги, ички дунёси қоронғилиги кўриниб турарди. У нимадандир ғамгин, тушкун ҳолатда эди. Балки, ростдан ҳам иши юзасидандир. Лекин унга бу ҳақда гап очишга журъатим етмасди.

Бундан анча олдин – 2004 йилда ёзувчи менинг кўплаб саволларимга батафсил жавоб берган

эди. Кейинчалик ёзувчи билан бўлган мазкур суҳбат нашр этилди. (Чингиз Айтматов таклифи билан “Оламни ишқ яратган, муҳаббат эса мангу” номи билан 8 жилдлик тўпламига ҳам киритилди).

“Дунёнинг қайси бурчагида бўлишимиздан қатъи назар, эртами-кечми, туғилиб ўсган жойимизга қайтамиз. Инсон киндиги кесилган жой ҳақида кўп гапириши бежиз эмас. Менинг ҳам киндик қоним тўкилган замин ҳаёлимдан кетмайди”, – деганди у ўша суҳбатимизда. Ўшанда мен унга тилимнинг учида турган яна бир саволимни бера олмадим.

Чингиз Айтматов билан узоқ вақт суҳбатлашдик. “Майли, маданият вазири, мен борай. Қабулхонада кутиб турганлар кўп бўлса керак”, деди ва ўрнидан турди. “Бошқа гаплар қолмади, шекилли? Менимча, ҳамма нарса ҳақида гурунглашдик”, деди хайрлашаётиб.

“Бошқа гаплар” нима эканлигини икки кундан кейин тушундим. Ташқи ишлар вазирлигига ташрифи чоғида Чингиз Айтматовга ТУРКСОЙ бош котиби лавозимини таклиф этишганидан анча кейин хабар топдим.

Кабинетдан чиқсак, ҳақиқатан ҳам қабулхонада беш-олти киши кутиб турган экан. Улуғ адиб ҳамма билан кўришиб, сўрашиб чиқди. Бинодан чиқдик-да, маданият вазирлиги биносидан Чуй шоҳқўчасигача бирга бордик. “Балки манзилнингизга машинада олиб бориб кўярман”, десам, у таклифимни рад этиб, “Пиёда юришни жуда соғинганман”, деди. Унинг шу оддийгина сўзларида чуқур маъно борлигини қалбдан англаб турардим. У она юртини соғинган эди. Унинг кўчаларида якка-ёлғиз юришни соғинган эди.

Ҳар доим Чингиз Айтматов суҳбатларида хайратга тушардим. Ростини айтсам, анчадан буён қалбимда унга бермоқчи бўлган пинҳона саволим бор эди. Ўша вақтда шу саволни бериш вақти етгандек туюлди ва сўрашга қарор қилдим.

– Мен анчадан буён сизга бир савол бермоқчи бўлиб юрибман, – дедим. Оға юришдан тўхтади ва менга қараб:

– Суранг, – деди.
– Сиз турли ахборот манбалари ва газеталарда ёзилаётган мақолаларни ўқиласизми? – деб сўрадим. У жавоб беришдан олдин оғир бир хўрсинди-да, агар ўзи ўқимаган тақдирда ҳам танишлари улар ҳақида мунтазам хабар етказиб туришганини айтди.

Мен ўша вақтлар тез-тез чоп этилаётган Чингиз Айтматов ҳақидаги камситувчи, унга нисбатан иғво-туҳмат билан тўла бўлган мақолаларни назарда тутгандим.

Айрим ёзувчилар, газеталар, сариқ матбуот вакиллари унинг “Жамила”сидан бошлаб шахсий ҳаёти ва бошқа нарсаларни қовлашиб, улуғ адиб номига соя солиши мумкин бўлган мақолаларни, хабарларни бера бошлаганди.

– Нега бу туҳматчиларга муносиб жавоб бермайсиз, ахир, бу ҳолатга жим қараб туриш мумкин эмас-ку! – дедим мен. Айтматов чуқур хўрсинди. Жойида туриб қолди, назаримда, ҳозир у ерга чилпарчин бўлиб сочилгудек эди. Ҳаёлимда оёғим остидаги замин иккига бўлингандек бўлди.

У мен томонга кескин ўгирилди,

жойида тўхтади ва:

– Султон, айтинг-чи, агар мен самода баланд парвоз қилаётган бургут бўлсам, умрида ботқоқ, лойдан бошқа ҳеч нарсани кўрмаган, вакиллаб ётган қурбақа эътибор қаратишимга арзийдими?.. Яратган бургут ҳақида ҳам, қурбақа ҳақида ҳам ҳаммасини билади. Ҳақиқат қаерда эканлигини билади. Яратган адолатни билади. Улар билан баҳслашиш шарт эмас, – деди. Унинг бу пурмаъно сўзлари ҳали-ҳануз қулоғим остида жараңлайди.

Берган саволимдан ўзим хижолат тортган бўлсам-да, Чингиз Айтматовнинг жавоби мен учун ҳаётий сабоқ бўлди. “Эҳтимол, бунақа ўтқир фикрни эшитиш учун шу оғир саволни беришим нотўғри бўлмагандир”, деган оғизона фикр ҳаёлимдан ўтди.

– Майли, сен қол, мен узоқроққа бораман, – деди Чингиз Айтматов ва ўз йўлида давом этди.

Орқасидан қарадим, унинг бўйбастии узоқларга сингиб кета бошлади. Энди биз унинг ўша бўйбастини қайта кўришни орзу қиламиз...

АЙТМАТОВ ВА СЕВГИ НАФАСИ...

2004 йил...

Кечкурун машинада унинг Олаарчадаги уйига боришим тўғрисида Чингиз Тўракулович билан келишиб олдик. Анчадан бери Чингиз Айтматов билан адабиёт, маънавият, сиёсат, тил ва ижод ҳақида суҳбатлашишни истаб юрардим.

Олис юртдаги элчихонада фаолият юритаётган ва қисқа муддатга ватанига келадиغان Чингиз Айтматов билан учрашиш, суҳбатлашиш осон иш эмасди. Лекин, Худога шукрки, бир куни менга кўнғироқ қилиб кечкурун келишимни айтди. Бу таклифдан кейин ўша кун мен учун, унинг таъбири билан айтганда: “Асрга татигулик кун” бўлди. Кун ботишини интиқлик билан кутдим. Мен учун улуғ ёзувчи билан учрашиш ва суҳбатлашишдан қимматлироқ нарса йўқ эди. “Иккиси бирда” деганларидек, ушбу учрашувда буюк инсон билан суҳбатлашиб, яъни интервью олиш имкони туғилишини ҳис қилдим. Биз учрашсак, агар унинг розилигини ололсам, қатор саволларга жавоб бериши мумкин бўлади, деб умид қилдим. У вақтда “Озодлик” радиосида фаолият юритардим ва бу суҳбат радио учун бебаҳо топилма бўларди. Ахир, Чингиз Айтматов ҳар кимга ҳам интервью беравермасди. Ва бу ниятим ҳам амалга ошди...

Шу куни мен атайлаб бу учрашув ҳақида бирга ишлайдиган Ёрқин опа Темирбаевнадан суюнчи олдим, унга “Бугун Чингиз Айтматов мени уйига таклиф қилди”, дедим. (Жойи жаннатда бўлсин! Ўтган йили опа оламдан ўтди. Жуда яхши, қалби тоза аёл эди). Нимага ҳам бу учрашув ҳақида унга айтдим-а, Ёрқин опа мениям бирга олиб кет, деб канадай ёпишиб олди-ку. Бунақа ҳолатда опага гап тушунтириб бўлмайди, у менга тинчлик бермай қўйди. Ниҳоят, рози бўлдим. Ёрқин опанинг феъл-и аён – қутилмаганда ўринли-ўринсиз саволлар бериш одати бор. Шу боис, унинг бирга боришига битта шарт билан рози бўлдим: “Саволни мен бераман, сиз жим-

гина микрофонни ушлаб турасиз, илтимос...” Бу шартга опа тезгина рози бўлди. У Чингиз Айтматов билан учрашувга олиб боришимнинг ўзидан мамнун эди, шунинг учун “шартларим”га кўнди.

Кечкурун Чингиз Айтматовнинг уйи олдида кўришишга келишдик. Кечки соат еттида келишилган жойга етиб келдим. Лекин Ёрқин опа кўринмасди. Шу туришда опани 20 дақиқача пойлаб турдим. Ниҳоят кичкина қизчасини етаклаб олган Ёрқин опа ҳарсиллаб етиб келди. Бу ҳолатни кўриб нима дейишни билмай қолдим. “Нега қизчангизни олиб келдингиз”, деб сўрасаммикан, деган фикр кўнглимга келиши биланоқ, Ёрқин опа худди фикримни уққандек, “Қизим учун Чингиз оғанинг дуосини олишни ният қилгандим”, дея мени шаштимдан туширди.

Шундай қилиб учаламиз Чингиз оғанинг уйига кирдик. “Салом, Султон, ишларинг яхшими? Бу синглим билан эса таниш эмасми, шекилли”, деди бизни кўриб у. Мен опани таништирдим: “Бу Ёрқин опа, “Озодлик” радиосида бирга ишлаймиз”. Ёрқин опанинг қизчасига диққат билан қараган Чингиз оға мендан сўради: “Бу кичкина фариштача – сенинг қизингми?”, “Йўқ, Чингиз оға, бу менинг қизим. Сизнинг ёнингизга келаётганимни айтишим билан ёпишиб олди, қолдириб келолмадим”, деди опа шоша-пиша. Кейин менинг кўзларимдан “Яна элдан бурун гапга аралашдингизми?” деган маънони ўқиб, менга айбдорона термулди. Шу вақтда Чингиз оғанинг “Бола – бу фаришта” деган сўзи вазиятни анча юмшатди. Буни эшитган Ёрқин опа: “Чингиз оға, сиз ҳозир қизимни дуо қилсангиз, у ҳеч қачон унутмайди, доимо эслаб, хурсанд бўлиб юради”, деди гул-гул яшнаб.

Шундай қилиб, Чингиз Айтматов билан ярим тунгача суҳбатлашдик. У кенг-мўл тикилган уй кийимида эди. Чингиз оға саволларимга шошмасдан жавоб қайтарди. Биз у билан замонавийлик, глобаллашув, адабиёт, виждон, даҳолик, золимлик ва бошқа мавзуларда узоқ суҳбатлашдик. (Кейинчалик бу суҳбатимиз “Оламни ишқ яратган, муҳаббат эса мангу” номи билан Чингиз Айтматовнинг 8 жилдлик тўпламига интервью сифатида киритилган).

Чой ичдик, дастурхон неъматларидан тотиндик. Соат миллари тунги ўн иккига яқинлашди. “Чингиз оға, сиз билан суратга тушсак майлими?” – деб сўради Ёрқин опа. Чингиз Айтматов рози бўлди, эътирозимизга қарамай, кийимини алмаштиргани бошқа хонага чиқиб кетди. Мен Ёрқин опага соатни кўрсатиб шивирладим: “Бошқа кун расмга тушсак ҳам бўлар эди”, дедим.

Шу орада костюм кийиб, галстук боғлаган Чингиз оға кириб келди. Биз суратга тушдик. Опа ёзувчидан қизини дуо қилишини илтимос қилди. Чингиз оға унга яхши ниятлар билдирди. Энди уйдан чиқмоқчи бўлиб турган жойимизда Ёрқин опа: “Сизга яна битта савол берсам майлими?” деб қолди. “Майли, сўранг...” Шунда тушмағур опамиз: “Чингиз оға, сиз, менимча, Биби-сорани севганчалик ҳеч бир аёлга кўнғил қўймаганга ўхшайсиз-а”, деб қолса бўладими!..

Бунақа саволни кутмаган Чингиз оға ҳаяжондан бир қалқиб, тирсаги билан столга суянди. Мен бўлсам анг-танг бўлиб, адибнинг ёнида тош қотиб турардим. Тилим калимага келмасди, чунки қўшни хонада Чингиз Айтматовнинг турмуш ўртоғи бора эди.

Чингиз оға ўриндиққа ўтириб оғир хўрсинди ва қисқа, аммо ўта қатъий қилиб: “Ҳа, шундай”, деди. Бу оғир хўрсинишда мен фақат Чингиз Айтматовгагина хос буюк муҳаббатнинг сўнмас қудратини, соғинч, ғам-андух, бахт, қайғу, афсус-надомат ва қувонччи ҳис қилдим. Бу хўрсинишда абадиёт овозини туйдим, чунки фақат боқий хотирагина бизни биз истаган манзилга, фирдавс боғларига, биз севган инсонларимиз ёнига бошлаб кетади...

Бу хўрсиниш ҳали-ҳамон қулоғим остидан кетмайди...

Бу хўрсиниш буюк Инсоний севгининг нафаси эди...

Дилфуза ҚАРШИБОВЕВА
таржимаси

12 ДЕКАБРЬ – ҲАМИД ОЛИМЖОН ТАВАЛЛУД ТОПГАН КУН

ЎЗБЕКИСТОН

Водийларни яёв кезганда,
Бир ажиб ҳис бор эди манда...
Чаппор уриб гуллаган боғин,
Ўпар эдим ватан тупроғин.
Одамлардан тинглаб ҳикоя
Ўсар эди шоирда гоё.
Дарёлардан қуйлаб ўтардим,
Эртақларга қулоқ тутардим.
Ҳаммасини тинглардим, аммо,
Ўхшашини топмасдим асло.

Ўхшаши йўқ бу гўзал бўстон,
Достонларда битган гулистон, –
Ўзбекистон дея аталур,
Уни севиб эл тилга олур.
Чиройлидир гўё ёш келин,
Икки дарё ювар қоқилин;
Қорли тоғлар турар бошида,
Гул водийлар яшнар қошида.
Чор атрофда ёйганда гилам,
Асло йўқдир бундаини кўклам.

Тоғлардаги қип-қизил лола
Бўлиб гўё ёқут пиёла,
Булоқлардан узатади сув,
Эл кўзидан қочади уйқу.
Далаларда бошланади иш,
Бошланади ижод ва турмуш.
Кундан-кунга ўсади пахта,
Барг чиқади ҳар бир даракхта,
Олмазорлар гулин тўқади,
Мева боғлаб шохин букади.
Шаҳарларда ишга чиқиб эл,
Одам билан тўлар Текстил.

Ҳаммасининг бир истаги бор,
Ҳаммаси ҳам хурсанд, бахтиёр.
Бу ўлкада ҳар нарса бордир,
Кўрмаганлар доим хумордир.
Аму билан Сирдан сув ичган,
Зарафшонни лойлатиб кечган
Чавандозлар бордир бу элда.
Баҳор чоғи пишқирган селда
Арғумоқлар қўшиғи бордир, –
Бу шундайин ажиб диёрдир,
Даласида ўсмас тиканлар,
Чўлларида чопмас илонлар;
Қуш учганда қуймас қаноти,
Одам ўтса қуримас зоти;
Чанқов қолиб йўловчи ўлмас,
Ҳар бурчақда бошкесар бўлмас.
Кулбаларни келиб босмас қум,
Гўдақларни ютмас оч ўлим.
Одамга бахт ва толе ёрдир, –
Бу шундайин ажиб диёрдир.

Бунда булбул китоб ўқийди,
Бунда қуртлар ипак тўқийди,
Бунда ари келтиради бол,
Бунда қушлар топади иқбол,
Бунда қорнинг тағларида қиш.
Баҳор учун сўйлайди олқиш.
Бир ўлкаки, хуснга бойдир,
Бунинг энг зўр кўзгуси ойдир;
Бир парча ўт бўлиб бунда кун.
Пахтасига ишлайди ҳар кун.
Ботирлари канал қазади,
Шоирлари ғазал ёзади,

Ҳамид ОЛИМЖОН

Куйчилари ўқийди ялла.
Жувонлари айтади алла,
Пазандаси ёпади ширмон,
Қарилари кутади меҳмон, –
Бу шундайин ажиб диёрдир.

Шундай ўлка доим бор бўлсин,
Шундай ўлка элга ёр бўлсин.
Омон бўлсин оғайнилари,
Омон бўлсин дўстларнинг бари.
Доим бўлсин Ватаним омон,
Шундай бўлсин бу бутун жаҳон.

Шафтолизор боғларни кўрдим,
Гул кўқарган тоғларни кўрдим,
Меҳр қўйиб ўпган сари оқ,
Оппоқ бўлди бу азиз тупроқ.

Водийларни яёв кезганда,
Бир ажиб ҳис бор эди манда...

МУТОЛАА

Шундай асарлар,
китоблар борки, ҳатто бир
ўқишда уни тўлиқ англаб
бўлмайди. Қўлга олиб уни
қайта-қайта ўқиқ экансиз
янгидан-янги маъно
келиб чиқаверади. Буни
ўқирманлар юраклари
тўлқинланиб таъкид этади.

ДИЛ ТУБИДАН ЧИҚҚАН БИТИКЛАР

Шу каби китобхонлар кўнглига кириб, аллақачон уларнинг қалб оҳанглирига ҳамоҳанг бўлишга улгурган асарлар сирасига Орзиқул Эргаш муаллифлигидаги роман, қисса, ҳикоя ва бадиаларни ҳам киритишимиз мумкин. Яқинда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳомийлигида чоп этилган Орзиқул Эргашнинг “Танланган асарлар”и тўплами китоб ихлосмандларини жуда-жуда мамнун этди.

Китобдан жой олган “Шоҳсанам” романи – виолончел сўз муҳаббат тўғрисида. Бу борада адабиётимизда қўпала асарлар яратилишига қарамасдан ушбу романнинг севиб ўқилишига асосий сабаб кўпчилиқда учрайдиган одамларнинг қисматини ўзига хос йўсинда тасвирланганидир. Муаллиф романида муайян жамиятимизда яшаётган одам ҳаётини акс эттириш билан бирга, ўзига хос ва бекторр шахсият эгаларининг руҳий олами манзарасини чизмисга ҳам алоҳида эътибор қаратган.

Китобдан ўрин олган тўрт қиссадан бири бўлмиш “Юлдузсиз осмон” ифода жожибадорлиги жиҳатидан ўқирман кўнглидан ўзгача ўрин олади. Ушбу асарида ҳам муаллиф ўзи яхши кўрган ва пухта ўрганган бош қаҳрамоннинг ҳаёлий суҳбати усулидан фойдаланади. Қисса воқеаларида Иккинчи жаҳон уруши давридаги одамлар ҳаёти акс этган бўлиб, романтик табиатли ўсмир қиз – Моҳиранинг қайсидир фронтда жанг қилаётган севиқлиси – Жўра билан ҳаёлий суҳбатлари тасвирланади.

Хулоса ўрнида шуни айтмоқ жоизки, тўплам ҳақида юқорида келтирилган бизнинг сазёгина фикрларимиз ундаги асарларнинг барини ўзида жам этолмади. Яхшиси, бадийий озуқа олиш мақсадида бу тўпламни ўзингиз бир ўқиб кўринг. Шунда ёзувчининг ижод олами билан янада яқинроқ танишиш имкониятини қўлга киритасиз, азиз китобхон.

Абдувосит АБДУРАҲИМОВ
ўЗМУ талабаси

ЯНГИ ТОМОША

САҲНАДА МИЛЛАТ ОЙДИНЛАРИ

Айни кунларда Муқимий номидаги Ўзбекистон давлат музыкали театри саҳнасида “Жадидлар” (“Миллат ойдinлари”) деб номланган спектакль намоийши бўлиб ўтмоқда. Мазкур саҳна асари ўтган асрнинг бошларида Туркистон озодлиги учун курашнинг олдинги сафларида турган Абдулҳамид Чўлпон, Фитрат, Мунаввар қори Абдурашидхонев, Исҳоқхон Ибрат, Абдулла Авлоний, Абдулла Қодирий, Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий каби миллат ойдinларининг хуррият йўлида чеккан заҳмат ва машаққатларини ёритиб беришга бағишланган.

Бу миллатпарвар инсонларни мамлакатда жиддий ўзгаришлар қилиш, халқнинг маърифатини ошириш, оддий кишиларни дунёвий илму фандаги ўзгаришлардан хабардор қилиш йўлидаги хатти-ҳаракатлар ўзаро бирлаштиради. Бир миллатдан бўлган айрим кишиларнинг эҳтиёжларида дақиқонусдан қолган тушунчалар ҳукмрон бўлган давр асардаги қарама-қаршилиқларни қучайтирган. Замоннинг нотинчлиги, Фитрат, Чўлпон ва Абдулла Қодирий каби зиёлиларнинг отувга ҳукм қилиниши каби саҳналар томоша таъсирчанлигини ҳамда ҳақиқий ватанпарвар инсонларга нисбатан ҳурмат ҳиссини оширишга хизмат қилади.

“Жадидлар” (“Миллат ойдinлари”) асари Тўра Мирзо ва Достон Ҳақбердиев томонидан ёзилган бўлиб, унга Олимжон Комилжонов музыка басталаган. Асарни режиссёр Достон Ҳақбердиев саҳналаштирган. Саҳналаштирувчи расом – Отабек Намозов, либослар расоми – Моҳина Чориевона.

Спектаклда асосий ролларни театрнинг тажрибали ва ёш актёрлари Азиз Латипов (Авлоний), Тоҳир Раҳимов (Фитрат), Умид Шодмоннов (Мунаввар қори), Ҳамид Тўхтаев (Ибрат), Қобил Умиров (Чўлпон), Иқбол Ошиқов (Қодирий), Равшан Иброҳимов (Ҳамза) ва бошқалар ижро этган.

Ўз мухбиримиз.

Бошланиши 1-саҳифада.

Матназар АБДУЛҲАКИМ:

ОГОҲЛАР ОГОҲИ

Мен ҳам бу борада Омон Матжон ҳазратларидан ўтказиб бир гап айта олмаيمان. Бироқ бошқа бир масалани уйлаб кўриш керак, деб ўйлайман. Шўро даврида кўпгина мумтоз шоирларимизга ёпиштирилган “сарой шоири” деган ёрлик Огаҳий бобомизни ҳам четлаб ўтмаган.

Ҳар тузум, ҳар бир салтанат замонасидаги ижодкорларнинг ўзига хизмат қилишларини истаиди ва бу табиий истакнинг бир қарашда ҳеч бир ёмон томони йўқдай. “Бир қарашда” дейишим боиси шундаки, гап истакнинг қандайлигида. Ҳозирги даврда кузатилаётганидек, давлат ҳокимияти ижодий жараёнининг табиий кечишини таъминлашни ўз вазифаси деб билса, нур устига нур, лекин шўролар тузуми адабиётнинг, ҳатто мафкурага ҳам эмас, мафкурабозликка хизмат қилишини истади. Бу талаб ҳатто мумтоз адабиёт олдига ҳам қўйилди. Оқибат шу бўлдики, оқ қора деб талқин қилинди, мусулмон кофир деб.

Бундай иштутим, бундай сохтакорлик шўролар тузумининг ичдан емириб, унинг таъназулга юз тутишига олиб келган асосий сабаблардан бири бўлди. Адабиётга “Уни ёз, буни ёз!” деб мушт ўқталмаслик керак эди, ундан ҳам баттари, боболаримизнинг мумтоз асарларини тескари талқин қилишга олимпларимизни мажбурламаслик лозим эди. Адабиёт катта маънода олиб қараганда ўз ишини билиб қилади. Унга кўрсатма эмас, унга мадад керак.

Эй кўнгли, одам хаёла айлаб дема
нодонга сўз,
Чунки ул инсон эмас, топсанг деги
инсонга сўз.

Яна бир масала мумтоз шеърятимизнинг туркий ва форсийда баравар ривож топгани ҳақида. Форс шеъряти азалдан ахли башарни ўзининг “кўлами” билан ҳайратга солиб келади. Бунга Ғетенинг “Шарку Ғарб девони”ю, Сергей Есениннинг “Форс тароналари” далил. Грибоедов форсий тилда ғазаллар ёзган. Мирзо Абдулқодир Бедил ижоди эса форсий шеърят туркий ўлкаларни нақадар мафтун қилганлигига далил... Бу энди ҳудудий кўлам фақат жуғрофий бўлиб қолмасдан, даврлар жиҳатидан ҳам “янги ва янги, хилма-хил” бўлганлигини кўрсатади.

ЖАҲОН АЙВониДА

АФРИКА ҚИТЪАСИ БЎЛИНАЁТИР

Олимплар геология соҳасида инқилобий кашфиёт арафасида турибди. Африка қитъасини ташкил этган тектоник плиталарнинг аста-секин ажралиши юз бермоқда. Бу жараён Африка қитъасининг шаклини ўзгартириб, географияга глобал таъсир кўрсатиши мумкин.

Гап шундаки, Ер қобиғи узлуксиз ҳаракатда бўлиб, тектоник плиталар миллионлаб йиллар давомида сезиларсиз силжиб боради. Анчадан буён ғоят қизиқарли ҳодиса кузатишмоқда. Африка қитъасининг шарқий ва ғарбий қисмлари аста-секинлик билан бир-бирдан узоклашаётди. Бу ажралиш жараёни натижасида улар орасида янги океан пайдо бўлиши мумкин.

Эфиопия ҳудудида 56 километр узунликтаги ёриқ ҳосил бўлган ва у кенгайишда давом этмоқда. Бунинг натижасида янги сув ҳавзалари пайдо бўлди.

Эслатиб ўтамиз, ўтмишда Пангея материки парчалангандан буён дунё океани бешта қисмга бўлинган: Атлантика, Тинч, Ҳинд, Шимолий Муз ва Жанубий. Олимплар Африка қитъасининг келажақда бўлини кетиши натижасида янги, олтинчи уммон пайдо бўлиши мумкин дейишмоқда.

ДУНЁНИНГ ЭНГ БОЙ ОДАМИ

SpaceX ва Tesla компаниялари асосчиси Илон Маск тарихда соф сармояси 400 миллиард АҚШ долларидан ошган биринчи одам бўлди, деб ёзмоқда Блумберг агентлиги.

Блумбернинг таъкидлашича, 2022-йил охирида Маскнинг капитали 200 миллиард доллардан камроқ эди. Бироқ сўнгги пайтларда у ўсишни бошлади ва айниқса, Доналд Трамп АҚШ президенти этиб сайлангач, кескин кўтарилди.

SpaceX акциялари нархи бирданига ошиб, Маскнинг соф капитали тахминан 50 миллиард долларга кўпайди ва ҳозирда 439,2 миллиард долларга етган.

Форбс журнали ҳозирча Маскнинг бойлигини расман 367,5 миллиард доллар даражасида қайд этган. У ҳамон журнал миллиардерлари рейтингда биринчи ўринда турибди.

88 Ёшли ҚАРИЯ МУСИҚА ИМТИҲОНИДАН ЎТДИ

Рей Эвелий ёшлигида пианино чалиш бўйича 7-синфга тахсил олган эди. 67 йилдан сўнг у 8-синф имтиҳонини аъло баҳога топширди. Қариянинг айтишича, чоғлу асбобларини чалиш унинг миясини фаол сақлашга ёрдам беради, рафикаси ва қизи эса уни имтиҳон топширишга ундаган.

Шайх Нажмиддин Кубро, Паҳлавон Маҳмуд... ва ниҳоят, Шермуҳаммад Мунис, Огаҳий, Рожий, Комил Хоразмий, Аҳмад Табибий... Давримизга яқинлашган сари адабиётимизнинг форсий қатлами тобора юпқа тортиб келади. Ўтган асрнинг йигирманчи йилларига келиб тамомила кўздан йўқолади. Ҳозир бу беқарорликнинг ижтимоий-сиёсий сабаблари тўғрисида фикр юритишнинг мавриди эмас. Маънавий-маърифий сабаблардан бири эса Темур ва теурийдодларнинг умумтуркий илдишларига қаттиқроқ, тобора теранроқ интилганликлариди бўлди. Алишер Навоий ҳазратлари эса бу жараёнинг байроқдори эди. Ул зоти шарифнинг бемисл катта мероси, “Муҳокамат-ул лугатайн” сингари илмий-назарий рисоласи...

Хоразм ҳам муттасил мана шу жараён оғушида бўлди. Мана шу кўюнларнинг гирдобиди чарх урди. Бу шамол бизга яқин даврларда, ўтган асрга келиб тақа-тақ тўхтаб қолди. Бу бизнинг қисматимиздир. Қисматнинг эгаси эса Қассоми азалдир, яъни Аллоҳдир. Биз бу йўналишда “Тухум олдин пайдо бўлганми, товукми?” қабилидаги бемаъни бахшлашудан ўзимизни йироқ тутамиз.

Мазкур боболаримиз қай даражада ватанпарвар, тўғрироғи, миллатпарвар бўлганликларини яна бир синоат орқали таъкидлаб ўтай. Ушбу ижодкорлар мансуб бўлган табақа форсийдан таржималарга муҳтож эмас эди. Улар у ёки бу даражада форс тилини билар, форсий асарларни аслиятда ўқир, шунинг учун таржималарга, тақдор айтаман, деярли муҳтож эмас эдилар. Демак, форсийдан туркийга бўлган бадий таржималарга оддий халқ – туркий тилли миллатимизгина муҳтож эди. Бу азияларнинг саъйи-ҳаракатлари ўз халқининг, яъни форсийдан беҳабар бўлган ўзбекларнинг форсий адабиётдан баҳраманд бўлишларига қаратилган эди.

Ижодкор қайси тилни яхши билса, шу тилда яхшироқ ёзади. Шу тилни яхшироқ тушунади, шу тилни яхшироқ кўради, албатта. Икки тилни ҳам баробар билгани ҳолларида ижодкорлар ўз она тилларида ижод этганлар. Асарлар битганлар. Зулписонайлик, фикримча, баб-баробар бўлмайди. Шоир албатта, дилга яқинроқ тили томонга “оғи” кетади. Менга, албатта, Шермуҳаммад Муниснинг ҳам, Огаҳийнинг ҳам, Рожийнинг ҳам, Комил Хоразмийнинг ҳам, аввало, ўзбек тилимиздаги манзуmaları маъқул. Аҳмад Табибийнинг ўзбекча ғазалларини қайта ўқиб таққослаб кўришим керак. Огаҳийникидек тафаккур даражаси баланд бўлмаса ҳам, Табибийнинг форсийси бирмунча табиийроқ. Эҳтимол, форсийзабон бўлганлиги учун, балким менга шундай туюлгандир...

Хива хонлигида форсий тилнинг туркий тил билан баробар давлат тили мақомида бўлиши илк ўрта асрлардаги маданий ҳаракатнинг сўни бораётган давоми эди. Қолаверса, адабий жараён ҳамиша ҳам давлат тили мақоми билан ҳисоблашавармайди. Халқ ҳамиша ўзининг кўнглидаги тилда гаплашади, ижод қилади, адабиёт яратади. Хали яқин ўтмишда ҳам бизда рус тили давлат тили мақомида эди. Биз ўзбек тилида ижод қилишни тўтатмадик. Тақдир тақозоси билан дил тили рус тили бўлганлар шу тилда асарлар яратишди. Фарқ шундаки, бизда рус тили иштирокидаги зулписонайлик форс тили иштирокидаги зулписонайлик сингари ривожланмади. Чунки рус тили ўз табиатига, анъаналарига кўра, ўзбек тилига форс тили даражасида яқин эмас. Шундан келиб чиқиб, дадил айтиш мумкинки, форсий тил ҳам Огаҳийнинг кўнгли тилларидан бўлган ва бу тилда у ана шу эҳтиёждан келиб чиқиб ижод этган. Зеро, форс адабиёти, хусусан, форс шеърятини буюк адабиёт, буюк шеърят бўлиб қолаверадим. Бу жараёнда Огаҳий, Огаҳий-

нинг салафлари ва ворисларининг муносиб ҳиссаси борлигидан биз чексиз ифтихор туяемиз.

Эй, шоҳ, қарам айлар чоғи
тенг тут ямону яхшини,
Ким меҳр нури тенг тушар
вайрону обод устина.

Навоийхонлик, огаҳийхонлик тадбирларида иштирок этиб туришимга тўғри келади. Баъзи бир масалаларда Навоий ёки Огаҳий даври либосларини боплаб жойига қўйишадими, Алишер Навоий ёки Муҳаммад Ризо Огаҳий даврининг тафаккурини ўзлаштиришга келганда иш кескин чатоқлашиб кетади. Бу... кечирасиз, нима дейишни билмайман, бу... дейлик, скафандр кийволиб космонавтлик даъво қилишдек бир гап. Гап саллада эмас, каллада эканлигини англаш вақти етди аллақачонлар.

“Яхши ёза олмаётганлигини кечириш мумкин, бироқ яхши ёзишни истамаганингни кечириб бўлмайди!” деб ёзган эди Абдулла Қаҳҳор “Ёшлар билан суҳбат” китобида. Шу иборани сал ўзгартириб “Мумтоз адабиётни тушунмаётганингни кечириш мумкин, бироқ тушунишни истамаётганингни мутлақо тушуни бўлмайди”, деб бемалол айтса бўлади. Чунки у ёки бу буюк сиймони тушунмаслик, улар яшаб ўтган вақтдан бери қанча аср ўтган бўлса, шунча асрни тушунмай қолиш деган гап. Бунчалик баҳайбат ғафлатни ортмоқлаб яшаш маънавий жиҳатдан қаттиқ букчайиб юриш билан баробар.

Расо бўлишимиз учун тинимсиз, иложи борича узлуксиз мутолаа қилишимиз керак. Халқимизнинг қанча фоизи Огаҳий ҳазратларини билади-ю, қанчаси билмайди, бунақа ҳисоб-китоб статистикага бўйсунмайди. Маънавий жиҳатдан ҳаётий муҳим заруратга айланмаса, бу муаммонинг бартараф бўлиши қийин.

Ҳар йили Огаҳий ҳазратлари таваллуд санасида у зоти олий таваллуд топган қа-

дим Хивага воҳада яшаб ижод қилаётган шоир, ёзувчилар бир кунлик зиёратга бориши анъанага айланган. Яъни, биз йилда бир бора Огаҳийни ёдга оламиз, холос. Ундаям шошиб, кўпинча расмиятчилик учунгина. Бироқ ҳар йили адабларнинг зиёратга бориши Огаҳийнинг руҳини халқимиздан умидвор қилиб туради. Шу ҳам катта гап. Огаҳийнинг қабрини йўқотиб қўяёзидек фожиани бошдан кечирган халқимизнинг жиллакурса ёзувчилари, ҳеч бўлмаса, йилда бир марта зиёрат қила бошлабдими, демак, эртага барча зиёлилар, индинга етти яшардан етмиш яшаргача бутун халқ оқиб келадиган бўлади. Бу зиёратлар умумхалқ мутолаа зиёратига айланади, иншооллоҳ. ЮНЕСКО истиқоматгоҳ шаҳарларгагина “музей шаҳар” мақоми берад экан. Илло, инсон қадам қўймаган ҳар қандай маъво, ҳар қандай обиди, инсон кўзи тушмаган ҳар қандай китоб хувиллаб қолади.

ТАҲРИРИЯТДАН:

Ушбу мақола матбуотда илк бор чоп этилмоқда. Газетамизнинг доимий ҳамкорларидан бири Рўзимбой Ҳасан ўз архивидан ушбу мақолани топиб, Огаҳий ҳазратларининг таваллуд куни муносабати билан бизга тақдим этди. Қандайдир сабаблар билан ҳеч бир нашрда босилмай қолиб кетган бу қўлёзма сизу бизнинг кўз ўнгимизда сокин-вазмин яшаб, ижод қилиб ўтган истеъдодли шоир Матназар Абдулҳакимнинг буюк устозлар ижодида ўзига хос нуқта назаридан ўқувчиларни баҳраманд этиши билан аҳамиятлидир.

ҚАДРИЯТ

ЖАҲОНГАШТА КАШТАЛАР

Халқимиз азалдан қўли гул инсонларни бошига кўтаради. Меҳнату ижод билан яшаган элимизнинг қўшиқлари, лапарлари, аллосини термасида ҳаммиша гўзаллик ва нафосат, мардлик ва тантилик тараннум этилган. Эртақларимизда эр йигитнинг хўнари шарофати билан тутқунликдан халос бўлгани, вафодор келинчакнинг ўз ёрига кашта нақшлари воситасида сирли мактублар йўллагани нақл қилинади. Яқин-яқингача бўй етган қизларимиз нуроний момолардан дўппидўзлик, тикиш-бичиш борасида дарс оларди, бўлажак ёрига рўмолча тўкиб, ўзининг сепини тўлдирарди. Эътиборли жиҳати, бундай эзгу анъаналар ҳозирги замон билан уйғунлашиб, тадбиркорликнинг янги турига асос бўлмоқда.

Ўз хўнари ортидан дунё кезиб, элнинг дуосини олаётган, турмуши фаровонлашиб, ҳаётига мазмун кираётган юртдошларимиз талайгина. Ургутлик Қурбоной Турдиева ана шундай инсонлардан бири ҳисобланади.

Бу чевар аёлнинг номи бугун нафақат юртимизда, балки халқаро мода ва каштачилик оламида ҳам анча

машҳур. Чунки у миллий каштачилик санъатини замонавий дизайн билан уйғунлаштириб, бу борада ўзига хос услуб яратишга эришган.

Қурбоной опа Ургутнинг виқорли тоғлар билан ўралган чекка бир қишлоғида момоларидан чеварлик сабоғини олаётган чоғларидаёқ кашта нақшлари қатига яширинган рамзу мажозларни миллий либосларга кўчириш ҳақида ўйлаб бошлаган эди. Кейинчалик у жиддий излашлар олиб бориб, бу борада салмоқли натижаларни қўлга киритди.

Халқимиз орасида миллий каштачиликка эҳтиёж катталигини сезган Қурбоной Турдиева дастлаб Ургут каштачилиги анъаналарини янгилаш кўринишда тақдим этишга жазм қилди. Бу борада муайян ютуқларга эришган бўлса-да, лекин изланишдан тўхтамади. Каштачиликда ўз йўли, ўз услубига эга бўлишга интилди. Мактабда ўқиб юрган пайтларида уйғонган қизиқиш бора-бора уни янгилаш дизайни яратишга ундади. Айниқса, миллий кашталаримизда қўлланмидаги нақшларни замонавий кийимларга кўчира бошлагач, тез орада халқаро эътирофга сазовор бўлди. Ҳозирда Франция, Италия, Испания, Швейцария, Хорватия, Туркия ва бошқа қатор давлатларда у яратган ўзбекча либослар миллийликка асосланган замонавий кийиниш услубининг ёрқин намунаси сифатида эътироф этилган.

Энг муҳими, Қурбоной опа психологик омилларни ҳам назардан қочирмайди. Яъни, у яратган нақш ва ранг комбинациялари инсон руҳиятига ижобий таъсир кўрсатишга йўналтирилган. Либослар эса экологик тоза материаллардан тикилади. Бундай ёндашув дунё ҳамжамиятида бугун энг долзарб бўлиб турган экологик муаммоларни ҳал этиш ва табиат мусоффолигини сақлашга хизмат қилиши билан ҳам аҳамият-лидир.

Қурбоной опа миллий каштачилик санъатимизни дунё миқёсида тарғиб ва ташвиқ қилиш борасида илмий изланишлар ҳам олиб борди. Унинг шу мавзудаги кўплаб мақолалари нуфузли халқаро илмий журналларда нашр этилмоқда. Хусусан, “Ўзбек каштачилигининг тарихий-маданий аҳамияти” номли мақоласида Бухоро, Самарқанд ва Тошкент ҳудудларида каштачилик услубларининг тадрижи, уларда акс эттирилган нақшлар замиридаги рамзий маънолар ҳамда уларнинг тўй ва диний маросимлардаги роли атрофлича ёритилган бўлса, “Ўзбек каштачилигини анъанавий ўргатишда устоз-шогирд анъаналари: маданий меросни асраб-авайлаш” мақоласида эса бу йўналишда устоз-шогирд муносабатларининг аҳамияти атрофлича таҳлил қилинган.

“Чарх йигирсанг, ип бўлар, ўрган деган кўп бўлар”,

дейди доно халқимиз. Қурбоной опанинг шогирдлари кўпчиликини ташкил қилади. У киши ёш қиз ва келинчакларга қўлидаги хўнарини, дилидаги борини қизганмай ўргатади. Тўғри-да, элники-элга! Шу халқдан олганини шу халқнинг болаларига бермоқда. Алишер Навоий бобомиз айтганларидек, “Хўнарни асрабон нетгумдир охир, Олиб туфроққа му кетгумдир охир”.

Қурбоной Турдиева миллий ва халқаро кўрғазмаларда фаол иштирок этиб, ўз маҳсулотларини дунё бўйлаб намойиш қилмоқда. Республика “Хўнарманд” уюшмаси билан ҳамкорликда эзгу лойиҳаларни амалга оширмоқда. Шубҳасиз, у кишининг ютуқлари миллий каштачилик санъатимизнинг жаҳон миқёсидаги муваффақияти сифатида эътиборга лойиқдир.

Н.ҲАБИБУЛЛАЕВА

Бошланиши 1-саҳифада.

Маълум бўлишича, СССР Олий судининг Ҳарбий коллегияси 1936 йил 1 октябрдан 1938 йил 30 сентябрга 3051 кишини отува, 5643 кишини 8–15 йиллик қамоққа ҳукм этган. Бу рақамлар ортида қанчадан-қанча тақдирлар, орзулар, камолга етган чоғда жувонмарг бўлган истеъдод эгалари ва уларнинг яқинлари тўккан аччиқ кўз ёшлар, фарёдлар борлигини ўйлаш кишини чуқур қайғуга солади.

1938 йил 4–10 октябрь кунлари Тошкентда СССР Олий суди Ҳарбий коллегиясининг сайёр йиғилишлари ўтказилган. Бу йиғилишларда 507 нафар ўзбекистонлик отува ҳукм қилинган. Таассуфки, ҳукм ижроси ошиғич ижро этилган – бир кун кечиктирилмаган. Қурбонлар эса айби бор ёки йўқлигини тўла англаб-англамай, яқинлари билан видолашишга улгурмай ҳаётдан кўз юмган.

Мана, ўша “қорахат”лардан бири – СССР Олий суди Ҳарбий коллегияси сайёр сессияси раиси, ҳарбий юрист Г.Алексеевнинг 1938 йил 4 октябрда Ўзбекистон ССР Ички ишлар халқ комиссари, Давлат хавфсизлиги майори Дереник Захарович Апрессянга йўллаган расмий талабномаси қўлимизда... Унда 1938 йил 4 октябрда СССР Олий суди Ҳарбий коллегияси томонидан исми номма-ном келтирилган 52 маҳбус олий жазога – отува ҳукм этилгани ёзилган. Бу дахшатли ҳукмни ижро этиш ЎзССР Ички ишлар халқ комиссари Д.З.Апрессян зиммасига юклатилган.

2012 йили “Шарқ” нашриётида чоп этилган “Ўзбекистонда советларнинг қатағон сиёсати ва унинг оқибатлари” китобимизда 4 октябрда отувага ҳукм этилган Акбар Исмомович Исмолов ҳақида мана бу маълумотлар келтирилади: “Исмолов Акбар Исмомович, 1896 йили Қўқон шаҳрида дурадгор ишчи оиласида туғилган, ўзбек, рус-тузем мактабдаги, янги усул мактабидида таълим олган. Биринчи жаҳон уруши туфайли моддий аҳволи ночор бўлганлигидан Қўқон шаҳридаги Обиджон Маҳмудовнинг босмахонасига ишга кириди. “Садои Фарғона” мусулмон газетасида, кейин 1917 йилнинг охирига қадар Бельский босмахонасида рус ва ўзбек тилида ҳарф терувчи бўлиб ишлайди. 1916 йил Чор ҳукуматининг мардикорлоб сиёсатида қарши чиққан, ана шу сиёсатни фош этувчи мурожаатлар ёзиб масжидларда тарқатган.

У Туркистон мухторияти ҳукмати очган янги босмахонада ҳам ҳарф терувчи бўлган. Қўқон воқеаларидан кейин босмахона бўлимида ишлаб, мусулмон ишчилар иттифоқида кириб, унга раислик қилади. 1918 йил августда большевиклар партиясига кириб, Туркистон АССР Советларнинг VI съездида Марказий Ижроия Комитети аъзослигига сайланади. 1918-1919 йилларда Тошкентда Ички ишлар ва Ташқи ишлар коллегияси аъзоси, 1919 йил январдан августгача РСФСРнинг Бухоро амирлигидаги доимий вакиллиги раиси ўринбосари бўлиб ишлайди. 1919 йил ноябрдан 1920 йил августгача Туркистон Республикаси Ички ишлар халқ комиссари ўринбосари бўлиб хизмат қилади.

1927–1929 йиллари Москвада Ўзбекистоннинг СССРдаги доимий вакили сифатида фаолият олиб борган. 1929–1932 йиллар мобайнида ЎзССР план комиссиясининг раиси, ЎзССР молия халқ

комиссари лавозимларида ишлаган. 1932 йили ЎзССР Марказий Ижроия Комитети томонидан молиявий фронтдаги фаол ишлари ҳамда республика халқ хўжалигини мустаҳкамлашдаги иштироки учун “Қизил Байроқ” ордени билан тақдирланган”.

1937 йил 21 июнда тўлғизилган кадрларни ҳисобга олиш шахсий варақасида хотини, бир ўғли, бир қизи борлиги, Тошкент шаҳрининг Оққўрғон кўчаси 5-уйда яшаши қайд этилган.

Қаҳрамонимиз ҳақида ўз даврининг етук арбоблари Абдурауф Фитрат, Абдулҳамид Чўлпон ва бошқалар чин қалб сўзларини изҳор этганлар. Кейинчалик мажбурий кўрсатмаларга биноан қуйдагича маълумот ҳам келтирилади: “1933 йилнинг қиши ва ёзида Файзулла Хўжаевнинг уйида марказий ташкилот раҳбариятининг қатор кенгашлари бўлган. Уларда Акмал Икромов, Файзулла Хўжаев, Миркомил Мишаропов, Акбар Исмолов ва Абдуллажон Каримов иштирок этган. Бу кенашларда аксининқилобий ташкилотлар ишини фаолаштириш масалалари муҳокама қилинardi. Шу даврдан, айнқиса, 1935 йилдан халқ хўжалигининг барча соҳаларида ва мафкуравий фронтда аксининқилобий зараркунадчилик ишлари кенг аж олдирилган. Энг аввало, аксининқилобий иш эски миллатчи ходимларни сақлаб қолиш ва республикадаги совет-партия аппаратида раҳбарлик лавозимларини эгаллаб олиш бўйича ҳаракат олиб борилган. Бу соҳада ташкилотларимиз томонидан жуда кўп иш қилишга эришилди ва 1930 йилга келиб республиканинг деярли барча вилоятлари марказидаги раҳбарлик лавозимларида бизнинг ташкилотимиз аъзолари бўлган”.

1937 йил 15 сентябрдаги терговда Қорақалпоғистон область партия комитети собиқ котиби Давлат Ризаев (у 1937 йил августда қамоққа олиниб, шу йил 1 октябрда қамоқда вафот этган), Акмал Икромов раҳбар бўлган “Миллий истиқлол” ташкилоти аъзоларидан бири, ЎзССР молия халқ комиссари, аксининқилобчи, миллатчи Акбар Исмолов бўлганлиги ҳақида гувоҳлик беради.

“Миллий истиқлол”чи Абдулҳамид Чўлпон 1937 йил 10 августдаги терговда Акбар Исмоловнинг бу ташкилотни ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлагани хусусида шундай ёзган: “Мен Москвадан Ўзбекистонга келиш йўлида Акбар Исмолов билан биргаликда поездда келардим. Акбар Исмолов эса унгача Қуйбисевдан Москвага келган эди. Акбар Исмолов мен жойлашган вагонга кириб келиб, хусусий гапларимиздан сўна мени кулеси-га, кейин эса ресторанга таклиф этди. Сўхбатимиз чоғида Акбар Исмолов меннинг Москвада бўлганимда нималар ёзганим, Ўзбекистонга кетаётганим сабаби ва моддий аҳволим ҳамда бошқа соҳаларни қизиқиб сўради.

Тошкент вокзалида Акбар Исмолов

Биринчи қатор чапдан ўнгга: Йўлдош Охунбобоев, Файзулла Хўжаев, Акбар Исмолов. Иккинчи қатор чапдан ўнгга: Ташқи ишлар вазيري Турсун Хўжаев, Тошкент шаҳар совети раиси Абдулхай Тожиев.

менга пул берди. Ўз машинасида олиб кетди ва зарур ҳолатларда менга ёрдам беришни ваъда қилди. Тошкентга келгач, мен Акбар Исмоловнинг хизмат хонасига кирдим, чунки унинг ҳузурига тўғридан-тўғри кириш ҳуқуқим бор эди. У Файзулла Хўжаев билан учрашув ташкил этди ва моддий ёрдам берди (500 рублни Ф.Хўжаев орқали ва 700 рублни А.Каримов орқали берди)”.

Таниқли давлат арбоби 1937 йили 9 апрелда ҳибсга олинган Саъдулла Турсунхўжаев устидан 1937 йил 1 августда ва 10 октябрдаги терговларда “Миллий иттиҳод”, кейинчалик “Миллий истиқлол” миллатчи ташкилот раҳбарлари таркибида Акбар Исмоловнинг бўлганлиги қайд этилган. Терговдаги саволларга берган жавобларида Акбар Исмолов билан бирга Акмал Икромовнинг уйига боргани, у ҳақиқатан миллатчи ташкилот “Миллий истиқлол” аъзоси эканини тасдиқлаган.

1937 йил 5 август куни ЎзССР Ички ишлар халқ комиссарлиги Давлат хавфсизлиги бошқармаси 4-бўлим комендатураси томонидан Акбар Исмолов ҳибсга олинган. Ундан 36632-сонли “Наган” револьвери, кичик калибрли тўппонча, жами 16 турдаги шахсий буюмлар олиб қўйилади.

ЎзССР НКВД ва Давлат хавфсизлиги катта лейтенанти Тарасенко номига сиёсий махбус Акбар Исмолов устидан 1937 йил 22 июлда рапорт берилган. Унда тунги текширув вақтида 54-камерада махбус Исмолов қамоқхона деворларини арабча ёзувлар билан тирнаб ташлагани аниқланди, дейилади.

Сўнгги терговда айбланувчи Акбар Исмоловга терговчининг “Сизнинг ишингиз бўйича тергов тугади. Кўрсатмаларга қўшимчангиз борми?” деган саволига у қуйдагича жавоб қилган:

“Мен кўрсатмам бўйича қуйдаги-

ларни маълум қилмоқчиман: Мен Исмолов Акбар партияга кирганимда ҳам, унинг сафиди бўлганимда ҳам аксининқилобий ташкилотда бўлмаганман ва аксининқилобий ташкилот мавжудлиги тўғрисида билмаганман. Молия халқ комиссарлиги тизимида аксининқилобий ташкилотда бўлганлигимни мутлақо инкор этаман. Баённома мен томонидан ўқилди. Оғзимдан айтилган гаплар тўғри”.

Таъкидлаш жоизки, махбус Акбар Исмолов камерада бўлганида унга нисбатан кўплаб жисмоний, руҳий азоб берилиб, алоҳида жазо камераларига ташланган. У қўшни камералар билан йўталиш орқали алоқада бўлганлиқда, махбуслар орасида турма ички тартибини доимий бузганлиқда, бузғунчилик ишлари олиб борганлиқда айбланган. Шу сабаб жазо камерасида 10 кунлик муддатни ўтаган.

СССР Олий суди Ҳарбий коллегиясининг 1938 йил 4 октябрдаги сайёр йиғилишида Исмолов Акбар Исмолович отувага ҳукм қилиниб, ҳукм ўша куннинг ўзида ижро этилган.

2000-йилларга келиб, узоқ изланишлардан сўнг Акбар Исмоловнинг Грузияда оиласи яшагани, ўғли борлиги маълум бўлди. Сталин вафотидан кейин қатағон қурбонлари “оқланиб”, реабилитация қилинди, деган иддаолар янграй бошлаган. Бироқ бу сиёсат советларга хос кўзбўямачилик ва иккиюзламачилиқдан бошқа нарса эмас эди. Исмоловнинг турмуш ўртоғи СССР Бош прокурори ва бошқа ваколатли органларга марҳумнинг номини оқлашни, адолатни тиклашни сўраб қайта-қайта йўллаган мурожаатлари эътиборсиз қолдирилган.

Рустамбек ШАМСУТДИНОВ,
тарих фанлари доктори,
профессор

ХОТИРА АЗИЗ

ҚАТАҒОН ҚУРБОНЛАРИ

(Давоми. Бошланиши ўтган сонларда).

Ҳаққул Хусанбоев – 1880 йили Андижон шаҳрида туғилган. Тилмочлик билан шугулланган. Туркистон мухториятини ташкил этилиши съездида иштирок этган. 1917 йилдан Андижон шаҳридаги “Турон” ташкилоти аъзоси бўлган. Октябрь тўнтариши даврида Андижон эски шаҳри ва унинг теваарак-атрофида ишчи ва аскар депутатлари совети ташкил қилган. 1917 йил октябрда большевиклар партиясига аъзо бўлган. 1917 йил декабрида Фарғона область ишчи ва аскар депутатлари советига сайланган. 1919 йил 4 декабрда Москва шаҳрида В.И.Ленин ҳузурида бўлиб суҳбат қурган. 1928–1930 йилларда Тошкент области партия ва совет ташкилотларида масъул лавозимларда ишлаган. 1937 йил ҳибсга олиниб, 10 йил қамоқ жазосига ҳукм этилган. 1947 йил қамоқда оғир касалликдан вафот этган.

Ёқубжон Исакулов – 1885 йили Андижон шаҳрида туғилган. 1908 йилгача мактаб ва мадрасада ўқиган. 1908 йили Янгиарик пахта тозалаш заводида ишчи, сўнгра моддий ёрдамчи бўлиб хизмат қилган. 1916 йилги миллий озодлик қўзғолонида фаол қатнашган. 1917 йил февраль инқилоби даврида жамоат хавфсизлик комитети аъзоси ҳисобланган. 1918 йил 27 июнда Андижон эски шаҳар мусулмон коммунистлари фирқаси аъзоси, чорикорлар иттифоқининг раиси, 1918 йилдан мусулмон депутатлари Шўроси раиси ўринбосари бўлган. 1919 йил 16 октябрда уезд-шаҳар партия комитети раиси ўринбосари ва кейинчалик раиси, шунингдек, эски шаҳар партия комитети раиси лавозимларида фаолият кўрсатган. 1922-1923 йилларда Андижон уезди бўйича пахта ва бошқа деҳқончилик экинлари экиш кампаниясига раҳбарлик қилади. 1924 йил 28 февралдан Туркистон пахтачилик қўмитаси раиси бўйруғи билан Андижондаги 20-сон пахта тозалаш заводида директор этиб тайинланади. 1926 йили 6 майда Самарқандда ҳибсга олинган. Шу йил 25-26 май кунлари пойтахт Самарқандга, республика ГПУсига юборилади. 1927 йили 1 мартда Охунбобоев номидаги театр биносига суд қилинади. Судда Ёқубжон Исакулов отувага ҳукм қилинган. Шунда у эндигина 46 ёшни қаршилаганида.

Қаюмжон Қурбоннов – 1898 йили Андижон шаҳрида туғилган. Миллати ўзбек. Аксининқилобий мақсадда Қашгарда яшаётган ва капиталистик давлатлардан бирида консулликда ишлаётган укаси Исмоилжон билан алоқада бўлиб, унга аксининқилобий маълумотлар етказиб турганлиқда; 1936 йили сентябрда Андижон орқали Швецияга қайтаётган миссионерлар Ностьерем ва Сотерберглари Андижон шаҳрида кутиб олиб, уларни Оренбург шаҳригача кузатиб бориб, аксининқилобий тўхматона маълумотлар берганлиқда; очлик ҳақида аксининқилобий, иғвогарлар билан, миш-мишлар тарқатганлиқда айбланиб, 1938 йил 13 февралда отувага ҳукм қилинган. Ҳукм 1938 йил 10 март куни ижро этилган.

Исломбек Арслонбеков – 1901 йили Тошкент шаҳрида туғилган. 1918 йили кўнғилли ҳарбий хизматда бўлган. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети биринчи котиби Акмал Икромов 1937 йил 21 сентябрда қамоққа олинганидаги терговда аксининқилобий ташкилотда Исломбек Арслонбеков ҳам бўлгани қайд этилган. 1937 йил 8 октябрда қамоққа олиниб, Тошкент турмасига келтирилган. Унга Ўзбекистонда аксининқилобий фаолият кўрсатган, деган айб қўйилган. СССР Олий суди ҳарбий коллегиясининг 1938 йил 8 октябрдаги сайёр йиғилишида Исломбек Арслонбеков отувага ҳукм этилган, ҳукм ўша куннинг ўзидаёқ амалга оширилган.

Муҳитдин Турсунхўжаев – 1900 йили Тошкент шаҳрида туғилган. Миллати ўзбек. 1914 йили диний мактабни битирган. 1911–1914 йиллари Тошкентдаги рус-тузем мактаби 3-курсини, шаҳар билим юртининг 2-синфини битирган. Октябрь тўнтарилишига қадар турли идораларда хат ташувчи, ишбоши, саркор ва-зифаларида, шунингдек, 1918 йил бошидан “Мақсуд” кооперативда ишлаган. 1920 йили Москвадаги Я.М.Свердлов номли коммунистик университетни битирган. ЎзССР Ички ишлар халқ комиссари ўринбосари, 1929 йил 6 ноябрдан ЎзССРнинг ҳукуматида мухтор вакили сифатида фаолият олиб борган. Ўз хизмат жараёнида партиявий жазо олмаган. Барча зиёлилар қатори қатағон домига тортилиб, СССР Олий Суди Ҳарбий коллегияси сайёр сессиясининг 1938 йил 4 октябрдаги йиғилишида отувага ҳукм қилинган. Ҳукм ўша куни ижро этилган, ҳозирда оқланган.

Нигорахон АҚБАРОВА,
илмий ходим

(Давоми келгуси сонда).

ЎҚИДИНГИЗМИ?

Пойтахтимизнинг Олмазор туманида жойлашган “Ғалаба боғи” ёдгорлик мажмуаси ҳудудида янгитдан бунёд этилган Мудофаа вазирлиги “Маънавият ва маданият департаменти” биноси фойдаланишга топширилди.

Мазкур янги бинонинг очилиш маросимида Ўзбекистон Республикаси Президенти маслаҳатчиси, Мудофаа ва Маданият вазирлиги раҳбарлари, турли идора ва жамоат ташкилотлари масъуллари, ижод аҳли ва оммавий ахборот воситалари ходимлари иштирок этди. Тадбир доирасида “Ҳарбий жадидлар хотираси барҳаёт” китобининг тақдими бўлиб ўтди.

ЙИГИТ ОМОН БЎЛСА...

Ушбу китоб бешта бўлимдан таркиб топган. Уларнинг ҳар бири алоҳида ҳудуд, алоҳида мавзуларни қамраб олгани билан ҳам аҳамиятли.

Мудофаа, прокуратура, ички ишлар, адлия каби органларда хизмат қилган, бир сўз билан айтганда, ҳарбий соҳанинг моҳир мутахассислари, ўз даврининг маърифатпарварлари қатағон қиличи остида бўла туриб, эп манфаатларини ҳимоя қилишга интилгани бугун архив манбаларидан яхши маълум.

“Биз туркистонлик турк болалари Мухторият эълон этди. Энди Мухториятимиз барқарор ўлсун десак, бизга қувват лозим. Ул қувват аскарликдир. Қувватимиз бўлган аскарликка жон дил ила боқуб, қалбимизни унга туфқа этайлик. Асло унут-майлик. Оч, сувсиз турсак ҳам бошқа бир нарсасга қарамасдан фақат қаҳрамон аскаримизни тушунайлик! Зеро, бу исломият, бу турклик, бу миллат бунинг

ила яшайдир. Бунинг ила буюк бўладир. Бунинг ила шон берадир, бунинг ила ҳаёт бўладир, бунинг ила музаффариятга ноил ўлуб жаҳонни титратадир. Бунинг ила аждод-атомиз бўлган фотиҳларнинг, қаҳрамонларнинг руҳларини шод этайлик, мозийимизни хотирга келтириб, истиқболимизни тайин этайлик. Ҳаракат этайлик. Бир биримиз-ла ёмон ҳаракатларда бўлмасдан, душманларимиз-ла олишиб ном-шон олайлик, ифтихор этайлик...”

Туркистон жадидларининг юқоридаги сўзлари ва тавсияларига бутун халқ “Лаббай!” деб жавоб берган ҳолда ўз ичларидан ватанин мудофаа этадиган кўплаб ўғлонларни етиштириб берди.”

“Encyclopedia world” нашриётида чоп этилган “Ҳарбий жадидлар хотираси барҳаёт” китобига тарих фанлари доктори, профессор Бахтиёр Ҳасанов томонидан ёзилган сўзбошида-

ги фикрлар айтар гапимизга эш бўлгани учун уни иқтибос этдик. Миллат тараққиётини мақсад қилган жадидлар халқни жаҳолатдан маърифат сари бошлаш асносида хуррият йўлида миллий қўшинни, садоқатли ҳарбий қўмондонларни таянч сифатида кўришган.

Ҳарбий комиссарлар, қўмондонлар, генераллар, командирлар, қўйингки, элу юрт осойишталиги, адолат устуворлиги йўлида хизмат қилган қайсики зиёли бор бўлса, барчаси қатағон қирғини домига тортилган. Ана ўша қаҳрамон аждодларимизнинг аччиқ қисматидадан ҳикоя қилади бу китоб.

Мутулоа чоғида миллат фидойиларининг изтиробларини, уларнинг озодлик ва хуррият йўлида чеккан заҳматларини ҳис қиласиз, юрт ўғлонларининг сабру матонатига ва чексиз садоқатига гувоҳ бўласиз.

Диёрбек МАҲМУДОВ

УЯТ!

Яқинда нуфузли театрлардан бирида мутафаккир шоир таваллудига бағишланган байрам анжумани ўтказилди. Шу кун менинг хотирамда ўчмас из қолдирди. Йўқ, азиз ўқувчи, бу ибора сиз ўйлагандай доим қўлланиладиган ижобий маънода эмас, билъакс, битмас жароҳат изи сифатида ишлатилди. Гап шундаки, анжуманга йиғилган томошабин аввалбошдан кўзимга олақуруқ кўриндики, уларнинг эгни-боши, кўз қараши, қолаверса, ёши мутаносиб эмас эди. Хавотирим бежиз эмас экан. Тадбир очилиб улгурмай, бири эснаб, бири телефонбозлик қилиб, бири кавш қайтариб, бошқаси гап отиб ўтирган “мухлис”ларнинг нозирини жуфтаси ростлавордим, залдаги чироқ ўчганида вақтни ганимат топишдим, ҳартугул тўрт эшикни қилба билиб, бирин-кетин ташқарига ёпирилиб қолди. Энди каминанинг аҳволини тасаввур қилаверинг.

Мен гурас-гурас ўзини кўчага отаётган тендошларим ортидан қараб туриб, шу пайт уларнинг “ҳисоб”идан изза тортиб ўтириб, ўйлаб ўйимга етолмасдим. Улар ўз қилмишларини нима ваз билан оқларкан? “Уларда айб йўқ, айбдор – тадбирга талабаларининг қизиқишини ҳисобга олмай ихтиёрий-мажбурий олиб келган домласида”, деб ҳам тендошларимни оқламоқчи бўлдим. Аммо... Ўзбекна истихоло, кўнгилни авайлаш, одоб қарерда қолди? Нега масҳарабоз “санъат юлдузлари”ларнинг бетайин концертларига фалон пулга чипта олиб, соатлаб ўтиришади-ю, на нақди, на вақтига ачинади? Хуллас, ўша кундан бери кўнглим ғаш, диллим хуфтон. Ўзимча бу иллатнинг илдизини излайман.

Юртимизда театр ва кино ривожланганига қадар дорбозлик, қўғирчоқбозлик, чодирхаёл, курашу кўпқари каби оммавий томошалар аҳолининг маънавий эҳтиёжини қондириб келган. Улар ёш авлод орасида ҳалоллик, мардлик, жасурлик, чапдастлик ва ўзаро ҳурматни шакллантиришда муҳим омил ҳисобланган. Бизда томоша маданияти ўша пайтларда шакллана бошлаган деб беамалол айтиш мумкин. Ёши улуг кишилар ўтириши, ёнбошлаши учун кўрпача-пила тўшалади (масалан, курашда), ундан кейин кичик томошабинлар, кейин бўйи узунроқ кишилар жойлашади. Аёллар ва болалар алоҳида ҳурматда. Қисқаси, бу даврда умуммиллий одатлар ва инсонийлик тамойилларига таянган томоша маданияти ҳукм сурган.

Кейинроқ ҳаётимизга ўз тартиб-

қоидалари билан театр ва кино кириб келди. Унга ҳамма сўзсиз қизиқиш билан қарагани тарихдан маълум. Чунки эл-улуснинг томошага тайёргарлиги бор эди. Тақдим қилинаётган асарлар ва уларнинг жанри омма учун янгилик бўлган, холос. Инсон табиати шундай, умрида кўрмаган ҳаво пуфаларга ҳайрат билан узоқроқ тикилади. Аммо тўқлик-ка шўхлик йўқчилик замонларида эмас, тўқчилик даврида бўлади. Томоша тала-

та ва шунга ўхшаш егуликлар билан кириш, ўтирган ўрнида турли чикиндилар қолдириш, ўриндикларга сақич ва шунга ўхшаш нарсалар ёпиштириб кетиш театр ходимларининг кўнгилни хира қилиши табиий.

Катталар учун мўлжалланган спектаклларга болалари билан кираётган ота-оналар ҳам бор. Аввало, улар асарнинг туб моҳиятини теран англамайди ёки айрим қочирим ва ҳаракатларни

“Маданиятсиз жамият, ҳар қанча эркин ва фаровон бўлмасин, чангалзордан фарқи йўқ”.

Альбер КАМЮ

Яна бир хунук ҳолат. Концерт залларида томоша олдидан “Азиз томошабин, томоша залида спиртли ичимлик ичиш, нос ва тамаки чекиш, йўлакларни

бини қондирувчи унсурлар ортгани сайин, томошабин маданияти ва савияси тушиб кетаётгандек...

“Халқнинг асл маданияти оддий одамларнинг қалбида яшайди”.

Маҳатма ГАНДИ

Ҳозирги кунда юртимизда 40 та давлат театри фаолият кўрсатмоқда. Бундан ташқари, ҳаваскорлик ва хусусий театр-студиялари ҳам мавжуд. Баъзилари томошабин танлайди. Яъни, кўрувчининг қўйиладиган асарга тайёриликка қараб спектаклга патта берилади. Улар учун келадиган даромад эмас, томошабиннинг савияси муҳим. Бироқ ҳаммасининг кўрувчиларга қўядиган талаби бир хил: диққат, озодалик ва асар намоёйишига ҳалал бермаслик, бир сўз билан айтганда, томошабин маданияти!

Театр залига кечикиб келиш, томошабинларга ҳалақит бериш, спектакль вақтида телефонда ёки ҳамроҳи билан гаплашиб ўтириш, томоша ярмида залдан чиқиб кетиш каби ҳолатлар ҳам, афсуски, тез-тез кузатилади. Залга пис-

нотўғри тушуниши мумкин. Ундаги бақир-чақирлар, кўзёшлар ёки бошқа нозикроқ саҳналар мурғак қалбни маънавий озиқлантириш ўрнига жароҳатлаши аниқ. Чақалоқ билан театрға кирадиганлар эса тамоман бошқа мавзу. Ўқорчи частотали товушлар гўдак саломатлигига жиддий таъсир қилади. Қолаверса, кўпгина саҳна асарлари, асосан, кечки соат олтидан кейин намоёйиш қилинади. Спектакллар ўртача икки соат давом этиши, шунингдек, йўлда ўтказиладиган вақтни ҳам ҳисобга олсак, болалар уйкуга анча кечикади. Ёш томошабинлар учун мўлжалланган театрлар асосан кундузи фаолият кўрсатиши бежиз эмас, албатта. Тўғри, эмизикли боласи бор оналарнинг ҳам театрға тушгиси келади. Лекин излаган имкон топиши тайин.

Аввало, томоша танлашни билиш лозим. Тўғри, бугун турли олди-қонди, бачкана ва маза-матрасиз концертлар, шоулар жуда кўпайиб кетди. Бунинг асосий айбдорлари ҳам ўзимиз. Токи фалон пулга чипта олиб, уларнинг тегирмонига сув қўйиб тургувчилар бор экан, бу бозор касод бўлмайди. Савияли асарлар эса ҳар кун ҳам яралавормайди. Уларни сизу биз қўллаб-қувватласак, қадрига етсак, кўпаяди, яшаб қолади.

ифлос қилиш қатъиян ман этилади!” деган мазмундаги эълон янрайди. Шунинг ўзи бизда томоша маданияти ҳақи тўла шаклланимаганидан дарак беради. Чунки, маданиятли инсонларга бу гапларни айтиб ўтириш шарт эмас. Қолаверса, чет эллик меҳмонлар олдидан жуда ҳам ноқулай.

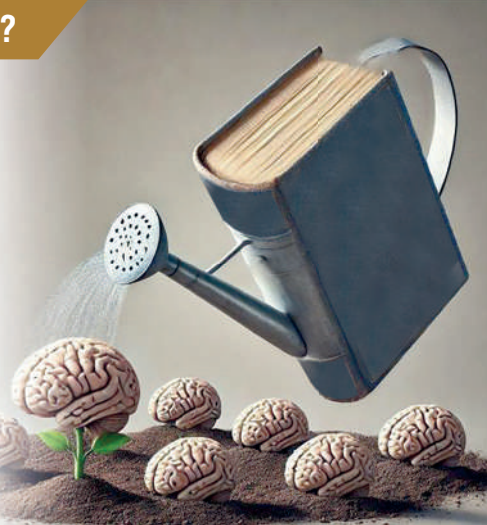
Концерт ҳар қанча қизиқ бўлмасин, барибир, киши ўз хатти-ҳаракатларини жиловлагани маъқул. Айрим томошабинлар саҳнага чиққан қиз-жувонларға ўринсиз лўқма ташлаши, бирор илмоқли гап бўлса, ён-верига қарамай хуштак чалиши ё тиззасига ургани етмагандек, ёнидаги ҳамроҳини туртиб қўйиши ҳам бор гап. Шунингдек, арзимасдек туюлса-да, таъбини хира қиладиган яна бир жиҳатни ҳам айтиб ўтиш керак. Жамоат жойларида жуда ўткир атирлардан фойдаланиш, айниқса, ёз кунларида кўнгилни айлантирадиган даражада ёқимсиз ҳид таратиш ҳам умуммахлоқий меzonларға тўғри келмайди. Ҳар нарсанинг меъёри бўлгани дуруст. Юракни яйратиш, ақлини пешлаш, қисқа қилиб айтганда, маданий хордиқ чиқариш учун томошагоҳға кирган кишининг ёнида баданидан таъбини хира қиладиган бўй аниқ турган одам ўтирса, бу албатта, унинг кайфиятига салбий таъсир кўрсатади.

Шаҳриёр ШАВКАТ

ТАРМОҚЛАРДА НИМА ГАП?

Шу кунларда “Jadid”да чиққан китобхонлик тўғрисидаги бир мақола муҳокамаларға сабаб бўлаётгани ҳақида сиз ҳам эшитгандирсиз.

Мутолаага тарғиб жуда яхши иш. Ахир, китоб ўқиган одамдан ёмонлик чиқмайди, деган эскилар. Бу гапда жон бор. Бироқ ахли донишларнинг китобни саралаб ўқиш жоизлиги тўғрисида айтган яна кўплаб фикрлари борки, уни ҳам ўрни келганда эслаб ўтмасак бўлмас.

ФИТНА УРУҒИ

Чиндан ҳам китобни саралаб ўқимоқ зарурлиги, вақт исрофига йўл қўймаслик борасидаги ҳикмату мақоллар бугунги китобхонни китобхўрдан ажратиб тургувчи асосий фарқга айланиб бораётир.

Таассуфки, ана шу фарқни йўқотишга уринаётган айрим ташқи таъсирлар ҳам йўқ эмас. Биргина мисол, бугун кўпчиликнинг оғирини енгил, узогини яқин қилаётган электрон дўконларни бир орала-сангиз, унда ҳалқимиз менталитетига тўғри келмайдиган айрим ноинсоний муносабатларни тарғиб қилувчи чет эл адабиётлари ҳам ҳеч бир андишасиз сотилаётганини кўрасиз.

Тез фурсатда катта аудиторияга эга бўлган машҳур онлайн дўконлардан бирида ана шундай “асар”ларнинг омма истеъмолига тиқиштирилаётгани шахсан менга миллат қадриятларини илдизига урилган боладек хавфли кўринди. Қўрқаманки, китобни онлайн сотувга қўйган ўзимизнинг қорақўлларнинг биргина иши келгуси авлодлари тақдирини мисли қўрилмаган бурилишларға сабаб бўлишини ҳаёлига ҳам келтирмаган...

Қип-қизил пионер галстугини тақиб олган икки ўртоқ қайиқда сайр қила туриб, бир-бирига ёзган махфий хатини махсус идишга яшириб, кўмиб қўйишади. Узоқ йиллардан кейин келиб хатни очиб ўқишга келишишади. Бироқ хўшлашгач, ўсмирлардан бири ахдлашув шартини бузиб, ўртоғининг кўмилган хатини очиб ўқийди.

Бир қарашда беозордай кўринган мазкур асар сюжети тағзаминида ўзбекна тутумларға қарши хатарли учкунлар ётганини ҳамма ҳам пайқайвермаслиги мумкин. Бироқ китобхон онг остига ташлаб қўйилган ана ўша учкун вақт ўтиши билан алангаланиб, унинг руҳиятида талофатларға бой ёнгинлар келтириб чиқариш эҳтимоли ҳам йўқ эмас.

Қисқаси, ўша хатда йигитча ўз дўстига “меҳр”ини изҳор этиб, ундан ўзига кўнгли қўлмаслигини очик баён этади. Бошқача қилиб айтганда, бир жинсли никоҳни асло қабул қилмайдиган иймонли аҳоли орасида фитна уруғлари устакорлик билан сепилади. Хулоса ўзингиздан...

Моҳирбек КЎЧҚОРОВ
Фейсбук

ТИЛБИЛИМ

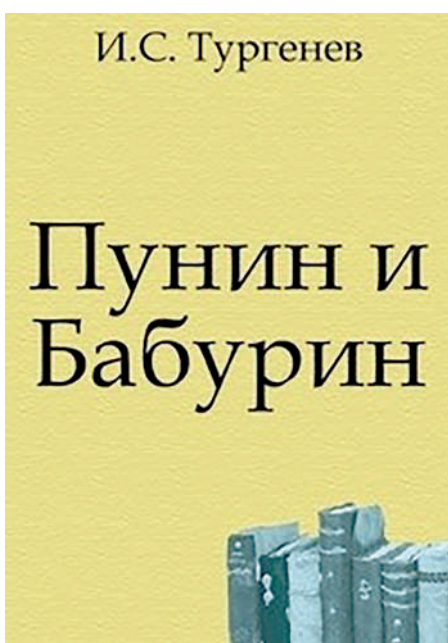
“БОБУР”дан ранг олган “БАБУРИН”...

Куни кеча машҳур рус ёзувчиси Иван Тургеневнинг “Пунин ва Бабурин” қиссасини ўқиб чиқдим. 1874 йилда ёзилган ихчамгина асарда воқеалар қадимий дворянлар мулкига эгалик қилувчи бой помешчик аёлининг ўн икки ёшли набираси Петя Бабурин ва унинг дўсти Пунин атрофида содир бўлади.

Айтмоқчи бўлганим асло бу ҳақда эмас. Негадир XIX асрнинг иккинчи ярмида рус халқи орасида кенг тарқалган, шунингдек, қисса қаҳрамонларидан бири бўлган Бабурин истилоҳи эътиборимни тортди. Ҳаёлимни ярқ этиб ёриштирган ном – Бобур бўлди.

Хуллас, шу сўзнинг кизига тушдим. Рус манбаларида бу фамилиянинг келиб чиқиши ва маъноси ҳақида бир қанча тахминлар мавжуд экан. Ажабланирлиси, аксарият адабиётларда Бабурин атамаси илдишлари форсчада “йўлбарс” маъносини англатувчи Бобур Мирзо исмига боғланиши баён қилинади. Аммо назариялар бу билан чекланиб қолмайди. Яна бир версияга кўра, Бабурин Бобур исмига кичрайтма ва эр-калаш шакли қўшимчаси қўйилишдан ҳосил бўлган. Шу тариқа Бобур – Бабурина, Бабурина эса аёлларға нисбатан қўлланадиган фамилияга айланган.

Яна бир манбада бу исмининг руслар орасида пайдо бўлиши Марказий Осиёдан кириб борган туркий қабилалар билан боғлиқ эканлиги айтилади. Айрим атамашунослар эса Бабуриннинг “Бобров” исми билан алоқаси бор деб ҳисоблаб, уни кундуз билан боғласа, яна бир версияга кўра Бабурин “Бабура” лақабидан келиб чиққан бўлиб, рус шеваларидаги “буви”, “капалак”, “аччиқ қўзиқорин”, “ошиқ ўйини учун суяк”, “тошбақа балиқ” каби сўзлардан ясалган бўлиши мумкин. Ушбу ном Тула

худудларида ишлатилган “бабури” – “гапирмоқ” феълидан келиб чиққан, деган тахминлар ҳам бор.

Ушбу фамилия хусусида бир қанча фаразларни ўқир эканман, уларнинг аксари бобомиз Бобур Мирзо шахсиятига боғланиши ҳақиқатга энг яқин вариант сифатида келтирилаётганига гувоҳ бўлдим. Ҳатто, С.Б.Веселовскийнинг 1974 йили Москвада нашр этилган “Ономастикон. Қадимги русча исмлар, тахаллуслар ва фамилиялар луғати”да ҳам XVI асрдаги ер эгалари бўлмиш Бабуринлар ҳақида сўз юритилади. Бу ўйлашмича, шох ва шоир замониға энг яқин даврдир.

Тўғриси, калаванинг иккинчи учини ўзимизнинг тарих зарварақларидан топиб қувониб кетдим. Ўзбекистон халқ ёзувчиси Пиримқул Қодиров “Авлодлар довоми” романида Бабурин атамаси тарихига оид қизиқ фактларни келтириб ўтади. Асарда ёзилишича, Бобур Мирзо хинд ўлкалари подшоиси бўлганидан кейин ўз элчиси Хўжа Хўсайнга мактуб

Қарс икки қўлдан чиқади, дейишади. Фақат томошабиндан камчилик топиш билан иш битмайди. Санъаткорнинг ҳам ўзига яраша маданияти бўлиши керак. Саҳнага очиқ-сочиқ кийимда чиқадиган, турли бачкана гапларни қалаштириб, ҳазилға йўядиган, ҳатто томошабинға дўқ-пўписи қиладиган “санъаткорлар” ҳам, афсуски, йўқ эмас. Уларни назорат қиладиган ваколатли идоралар тартибға қақириб қўйса, яхши бўларди.

Бир томондан ташкилотчиларнинг ҳам яхшигина айби бор. Улар топиш-риқни бажариш мақсадида қўл учиде ёзилган сценарийни ҳаваскор даража-сидаги ижрочиларға тутқазиб қўйишади. Кейин “сунъий томошабин” йиғиш бошланади. Табиийки, “тўй-тўйда” бўлмайди. Ўзи истамаган тоамға иштаҳасиз бўлган “хўранда”лар нима қилиб бўлса-да, шу “дахмаза”дан тезроқ қутулишни истайди. Зериккан томошабин телефон титқилайди, ёнидаги билан гурунглашиб ўтиради ёки саҳнага чиққанларни мазаҳ қилиш билан овора бўлади.

Хуллас, яна ўша гап: “Очиқ кўз кўради”.

Бугун медиамакон ҳар қачонгидан ҳам кенгайди. Ер юзиде биргина “You Tube” платформаси фойдаланувчилари (2024 йил ноябрь ҳолатиға кўра) 2,7 миллиардни ташкил этади. Унда дунё бўйлаб ҳар куни 1 миллиард соатлик контент томоша қилинади. Аммо яна ўша таниш савол ўртаға чиқади: улар нимани кўришади?

Энди томоша маданияти театр, кино ёки концерт залларидан эмас, замонавий ускуналардан бошланади. Уларни узлуқсиз назорат қилиш эса, деярли имконсиз. Демак, ҳамма масъулият маънавий иммунитетға юкланяпти. Уни эса сизу биз шакллантираимиз. Ишни эса, аввало, ўзимизни турли бузуқ ва туттуруқсиз гоёларни тарғиб қилувчи медиамаҳсулотларға қарши “эмлаш”дан бошлашимиз керак. Қўш урсиде кўрганини қиладди. Ҳозирданок атрофимиздаги полапонларға нимани, қачон ва қандай кўриш кераклигини тушунтириб боришимиз лозим. Фарзандларимизға томошаға бориш, танлаш одобини ўрганиш ва ўргатиш вақти етди. Бу жараён сийқа ва бешарм концертларда эр-хотин, ошиқ-маъшук, тоға-жиён, устоз-шоғирд бепарда қочиримлардан шайтонлаб, оғзини амиркон қовушдай очиб, бир-бириға қўл ташлаб, ютубу инстаграм, фейсбукларда ўзларининг текин томоша объектига айланиб қолишдан уялиш туйғусидан бошланади.

Хушёр бўлинг, қадрли ўқувчи, томоша давом этади!

Jadid
adabiy, badiiy-ma'rifiy va ijtimoiy-hududiy gazeta

Муассислар:

ЎЗБЕКИСТОН
ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ

РЕСПУБЛИКА МАЪНАВИЯТ
ВА МАЪРИФАТ МАРКАЗИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИ

МИЛЛИЙ МАСС-МЕДИАНИ
ҚўЛЛАБ-ҚУВВАТЛАШ
ВА РИВОЖЛАНТИРИШ
ЖАМОАТ ФОНДИ

“ШАҲИДЛАР ХОТИРАСИ”
ЖАМОАТ ФОНДИ

Бош муҳаррир:
Иқбол Мирзо

Бош муҳаррирнинг
биринчи ўринбосари:
Ҳумоюн Акбаров

Масъул котиб:
Шухрат Азизов

Навбатчи муҳаррир:
Шаҳриёр Иброҳимов

Саҳифаловчилар:
Эркин Ёдгоров
Нигора Тошева

Муаллиф фикри тахририят фикри билан мос келмаслиги мумкин.

Тахририятға юборилган мақолалар муаллифға қайтарилмайди ва улар юзасидан изох берилмайди.

Газета 2023 йил 26 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Администрацияси ҳузуридаги Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги томонидан 195115 рақам билан рўйхатға олинган.

Кирилл ёзувидаги адади – 5 823
Лотин ёзувидаги адади – 11 902
Медиа кузатувчилар – 19 601

Буюртма: Г – 1239
Ҳажми: 4 босма табоқ, А2.
Нашр кўрсаткичи – 222.
Ташкилотлар учун – 223.

1 2 3 4 5 6

Манзилимиз:

Тошкент шаҳри,
Шайхонтохур тумани,
Навоий кўчаси, 69-уй

Телефонлар:

Қабулхона: (71) 203-24-20
Девонхона: (97) 745-03-69
jadidgaz@mail.ru (71) 203-24-17
Jadid_gazetasi@exat.uz

“Шарқ” нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
босмахонаси.

Босмахона манзили:
Тошкент шаҳри,
Буюк Турон кўчаси, 41-уй.

Босишға топшириш вақти: 21:00
Босишға топширилди: 20:00
Сотувда нархи эркин.

Бобур ЭЛМУРОДОВ,
филология фанлари бўйича
фалсафа доктори